

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний Університет «Одеська Юридична Академія»
Кафедра політичних теорій

Серія: Навчально-методичні посібники

ПОЛІТИЧНА КОНФЛІКТОЛОГІЯ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти

Електронне навчальне видання

Одеса
«Юридична література»
2023

УДК 321:316.483(075.8)
П50

Упорядник:

Юлія Завгородня, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія», <https://orcid.org/0000-0003-3500-8638>

Рецензенти:

М. А. Польовий, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса;

А. В. Кройтор, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Національного університету «Одеська юридична академія» (*протокол № 4 від 05.06.2023 року*)

Політична конфліктологія [Електронний ресурс] : навчально-методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / упоряд. Ю. Завгородня ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». — Одеса : Юридична література, 2023. — 64 с. — (Серія: Навчально-методичні посібники)
ISBN 978—966—419—418—8

У навчально-методичному посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, практичні завдання з курсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем доповідей та презентацій, а також список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до освітніх програм вищої освіти за спеціальністю 052 «Політологія» і рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

УДК 321:316.483(075.8)

ISBN 978—966—419—418—8

© Завгородня Ю,
упорядкування, 2023

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Політична конфліктологія» призначена для здобувачів вищої освіти, що навчаються за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

Курс покликаний ознайомити здобувачів із сутністю та специфікою політичних конфліктів на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Предметом вивчення дисципліни є теоретичні підходи та політико-практичні погляди щодо політичного конфлікту через призму функціонування та розвитку політичної системи.

Конфлікт - постійний супутник людини. Він супроводжує його буквально з першого до останнього дня життя. Людство, будучи єдиним живим громадським організмом, знайомо з соціальними конфліктами з моменту свого зародження. Особливе положення в класифікаційному ряду соціальних конфліктів займає політичний конфлікт. Сфера політики - це область не лише постійної, але і підвищеної конфліктності в порівнянні з іншими сферами громадського життя. Її джерело криється в самій природі політичних стосунків як стосунків влади, ґрунтованих на пануванні одних і підпорядкуванні інших, на переважанні одних людей і їх інтересів над іншими, що відгукнеться зіткненнями і протистоянням.

Мета навчальної дисципліни — є формування у здобувачів системи знань про основні поняття і закономірності політичної конфліктології як галузі наукового знання, сучасні уявлення про політичний конфлікт, його роль і значущість в розвитку соціуму, з практикою управління політичними конфліктами, з виробленням толерантного мислення і поведінки.

Після успішного завершення курсу навчальної програми здобувач вищої освіти буде:

— розуміти предметну область політичної конфліктології, етичні та правові засади професійної діяльності та розвиток методологічних парадигм дослідження конфліктів;

— розуміти історію, закономірності та етапи розвитку політичної конфліктології, знати її цінності та досягнення, описувати роль об'єктивних соціальних структур та суб'єктивних уявлень в формуванні політичних конфліктів;

— вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної конфліктології аналізувати та порівнювати характерні риси, закономірності розвитку та відмінності політичного конфлікту від економічного, юридичного,

воєнного;

– вміти застосовувати політологічне мислення для розв’язання теоретичних та практичних конфліктологічних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної;

– вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні конфлікти у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах;

– вміти аналізувати конфліктну активність політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах;

– вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні, особливості їх конфліктної активності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин / 5 кредитів ECTS.

Підсумковою формою контролює залік.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Політична конфліктологія» є однією зі складових програми підготовки магістра за спеціальністю 052 «Політологія».

Успішне вивчення курсу «Політична конфліктологія» передбачає освоєння здобувачами вищої освіти лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (потоксом), що проводять провідні викладачі – лектори (професори та доценти) навчального закладу, а також провідні вчені або спеціалісти, запрошені для читання лекцій, що містять основні положення навчальної або спеціальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категоріального апарату теми; висвітлення зв’язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою практичних занять, подальшого самостійного вивчення курсу здобувачами вищої освіти.

Самостійну роботу здобувача вищої освіти над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкретною темою, що її викладатимуть на лекції;

2) сприйняття і конспектування лекції, що полягає в засвоєнні усного матеріалу і його коротких записів (конспектуванні). При конспектуванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен, найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;

3) подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної та наукової літератури.

Лекції спрямовані на формування сучасного рівня професійних знань, професійної культури здобувачів, здатності творчого осмислення навчального матеріалу.

Практичні заняття, які проводять з академічною групою, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють, закріплюють та деталізують знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Практичні заняття спрямовані на підвищення рівня розуміння найактуальніших проблем становлення й розвитку демократичного ладу, більш поглиблене вивчення складних або дискусійних питань відповідної теми, на поточний контроль засвоєння знань, умінь, навичок здобувачів вищої освіти.

Практичному заняттю має передувати підготовка здобувача вищої освіти за завчасно визначеним планом. Для цього необхідно:

- вивчити і доповнити конспект лекції з даної теми;
- вивчити рекомендовані політико-правові акти, навчальну та наукову літературу;
- скласти конспект або тези відповіді по найбільш складним питанням заняття;
- вміло використовувати вивчений матеріал при відповідях.

Здобувач вищої освіти на практичному занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, уміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи термінологією.

Під час проведення практичних занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним здобувачем; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, рефератів з найбільш складних питань і їх подальше колективне обговорення в групі тощо.

Практичні заняття є також одним із видів поточного контролю за успішністю освоєння здобувачами навчального матеріалу. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки здобувача з теми. Підсумкові оцінки вносять до журналу обліку успішності.

Метою практичних занять є: навчання застосуванню теоретичних положень у практичній діяльності; вироблення навичок самостійної роботи здобувача; розвиток професійної свідомості та мислення.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовують з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. До видів індивідуальних завдань з курсу належать реферати, доповіді, презентації та тестові завдання.

Самостійна робота здобувача є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних та практичних заняттях. У процесі самостійної роботи у здобувачів формуються індивідуальні вміння та навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Для підвищення ефективності самостійної роботи здобувача доцільно її планування. Планування та організація самостійної роботи мають ґрунтуватися на достовірній інформації згідно з такими позиціями: вид роботи (наприклад, підготовка до лекції, практичних занять); трудомісткість процесу підготовки (з урахуванням індивідуальних здібностей і особистісних якостей здобувача); форми і методи навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення виду самостійної роботи; місце і форма виконання самостійної роботи (наприклад, у бібліотеці, спеціалізованому навчальному кабінеті, комп'ютерному класі, вдома; письмово, усно тощо); форми і способи контролю виконання самостійної роботи здобувача; необхідний і достатній обсяг часу за диференційованими нормативами щодо кожного виду самостійної роботи.

Особливість самостійної роботи полягає в необхідності самостійного, творчого пошуку та аналізу інформації. Це дає змогу розширити обсяг інформації з теми, отримати системне уявлення з конкретного питання.

До видів самостійної роботи віднесені підготовка презентації в рамках теми практичного заняття.

Результати, отримані здобувачами вищої освіти на практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисципліни «Політична конфліктологія» є залік.

Результати екзамену оцінюють за національною чотирибальною шкалою – «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно», вказуючи відповідність ECTS.

Результати екзамену/заліку вносять до екзаменаційної/залікової відомості та залікової книжки здобувача.

Здобувача вважають допущеним до екзамену/заліку лише за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

Екзамен проводять за білетами, які затверджує кафедра. Кожен екзаменаційний білет з навчальної дисципліни містить, як правило, три питання (або завдання) з різних тем навчальної програми.

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка виставляється за національною чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». При оцінці за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань.

1. Оцінка «5» (відмінно) ставиться в тому разі, коли відповідь здобувача правильна, повна, послідовна, логічна; здобувач впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

2. Оцінка «4» (добре) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, послідовна, логічна, але здобувач допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу або не повністю вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

3. Оцінка «3» (задовільно) ставиться у тому разі, коли здобувач володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли здобувач виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу або здобувач відмовляється відповідати на поставлені питання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національного шкалою	
		Екзамен	залік
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	не зараховано
60-63	E		
1-59	Fx	незадовільно	
1-34	F		

III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
		Лекції	Практ.	
1.	Конфліктологія, як наука та мистецтво. Генеза наукової думки щодо сутності конфлікту.	4	4	10
2.	Передумови виникнення та стадії розвитку конфлікту.	2	4	4
3.	Стратегії, тактики та стилі поведінки учасників конфлікту.	4	4	4
4.	Сутність профілактики та передумови успішності запобігання конфліктам.	2	4	4
5.	Історико-метологічний аналіз пізнання політичного конфлікту.	4	4	4
6.	Політичний конфлікт, як найбільш складна форма конфлікту. Політична криза.	4	2	6
7.	Сучасні методи врегулювання політичних конфліктів	4	6	6
8.	Проблема місця та ролі силового примусу у вирішенні політичного конфлікту	2	4	4
9.	Кіберконфлікти в сучасному політичному протистоянні	4	4	4
10.	Сучасний стан розвитку конфліктогенних тенденцій в Україні	4	4	4
Індивідуальне завдання		-	-	26
Всього 150 годин:		34	40	76

IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. Конфліктологія, як наука та мистецтво. Генеза наукової думки щодо сутності конфлікту

1. *Проблема конфліктної взаємодії в суспільстві. Конфліктологія як наука. Предмет і завдання конфліктології.*
2. *Зв'язок конфліктології з іншими науками.*
3. *Конфлікт як система реалізації певних інтересів та цінностей сторін у поглядах теоретиків конфліктної теорії.*

Історія людства засвідчує нам, що соціальні конфлікти існували завжди, а наука про конфлікт виникла зовсім недавно – у двадцятому столітті. Проблеми конфліктів і конфліктних ситуацій завжди цікавили мислячих людей: з давнини до сьогодення, від теоретиків до практиків. Будь-яка філософія, світові релігії оперують поняттями конфлікту між силами добра і зла, порядку і хаосу. Історики та політологи прагнуть виявити причини піднесення й занепаду держав, глибоких криз і тривалого розквіту в житті окремих народів та їх правителів.

Ще не вживаючи слова «конфлікт» про нього вже писали давньогрецькі філософи, які здійснили перші спроби раціонального осмислення природи соціальних конфліктів.

Геракліт вважав, що у світі все народжується через ворожнечу і сутички, що єдиний закон, який панує у Космосі, – це війна – батько усього і цар усього. Одним вона визначила бути багатими, другим – людьми, яких вона зробила рабами, а третіх – вільними. Це було однією з перших спроб раціонально обґрунтувати позитивну роль боротьби у процесі суспільного розвитку. Він вказав на боротьбу протилежних сил як на загальний закон, який діє у природі та суспільстві. «Ворожнеча» і «війна», на його думку, є джерелом появи нового у світі.

Найвеличніший філософ античності – Арістотель (388-322 рр. до н.е.) головною причиною політичних конфліктів, які проявляються у державних переворотках, вбачав у відсутності майнової і соціальної рівності, намагання до усунення існуючої нерівності або ж до її посилення. Порушення балансу рівності й веде до конфлікту, який зароджується із протилежностей, що утворюються й існують у суспільстві. Що ж стосується війн, то їх Арістотель вважав справедливими, якщо вони спрямовані на захоплення рабів («живих робітників» – П.В.), які були основними виробниками матеріальних благ

для еллінів, адже еллін у елліна не міг бути рабом.

У наступні віки, після давніх греків, предметом роздумів філософів були протиріччя у природі, суспільстві та мисленні, зіткнення протилежних бажань і мотивів у людській душі, боротьба між людьми, суспільними класами, державами. Так, у середні віки Тома Аквінський (1225-1274 рр.) розвивав думку, що війни допустимі у житті суспільства та визначив ще одну умову справедливої війни: на її проведення повинна бути дана санкція держави. Тобто суб'єктом соціального конфлікту визнається держава, а його величина набуває розміру міжнародного масштабу.

На переконання І.Канта, війна – результат недотримання етичних вимог, наслідок того, що люди не йдуть за голосом «практичного розуму», а емоцій. Позбавити людство від міжнародних конфліктів – це цілком досяжна мета, через віру в право та його здатність благодійно впливати на відносини між державами, що «вічний мир» настане слідом за мирними договорами між державами.

На думку іншого класика німецької філософії – Георга Гегеля (1770- 1831 рр.), головна причина конфліктів коріниться в соціальній поляризації – між накопиченим багатством, з одного боку, і прив'язаним до праці народом. Вчений вважав, що держава повинна представляти інтереси всього суспільства та регулювати конфлікти. Щодо війн, як виду міжнародних конфліктів, то Г.Гегель зазначав, що «війни викликаються природою речей» і пропонував усвідомити «високе значення війни», завдяки якій зберігається моральне здоров'я народів. У його інтерпретації війни – це стан безправ'я і насильства; час, коли панує взаємне заподіяння зла, і наголошував про велике значення угод для підтримання миру та порядку.

Таким чином, питаннями конфлікту в суспільстві мислячі люди цікавилися із давнини. Однак, лише завдячуючи працям Л.Гумпловича, В.Самнера, Г.Ратценгофера та інших вчених кінець XIX – початок XX ст. вважається початковим періодом у вивченні конфліктів у соціології. Відповідно до уявлень представників цієї школи (соціал-дарвінізму) конфлікт ототожнюється з боротьбою, яка у свою чергу, розглядається як форма соціальної взаємодії. Конфлікт почав розглядатись як один із головних стимулів соціального розвитку.

У соціально-політичному житті в кінці XIX – на початку XX ст. з'являється очевидний інтерес до проблем конфлікту, зокрема: 1) природі людини та суспільства властиві біологічний, психологічний та інші фактори, що породжують численні конфлікти; 2) конфлікти виконують певні позитивні функції; 3) протилежність між керівною

меншістю та керованою більшістю є вічним антагонізмом, що завжди породжує різні суперечки, колізії та конфлікти.

До важливих негативних функцій конфлікту Л.Козер відніс: 1) погіршення соціального клімату, зниження продуктивності праці, звільнення частини працюючих з метою вирішення конфлікту; 2) неадекватне сприйняття та непорозуміння конфліктуючими сторонами один одного; 3) зменшення співпраці між конфліктуючими сторонами протягом конфлікту та після нього; 4) дух конфронтації, який затягує людей у боротьбу та який змушує їх намагатися більше до перемоги будь за що, ніж до вирішення реальних проблем і подоланню розбіжностей; 5) матеріальні й емоційні витрати на вирішення конфлікту.

Головними позитивними функціями соціального конфлікту є: 1) конфлікт не дає сформованій системі відносин застигнути, окостеніти, він підштовхує її до змін і розвитку, відчиняє дорогу інноваціям, які здатні її вдосконалювати; 2) він виконує комунікативно-інформаційну та сполучну функцію, оскільки конфлікт по-своєму об'єднує людей спільністю ситуації, дозволяючи їм краще пізнавати один одного в процесі взаємодії; 3) конфлікт сприяє структуруванню й інтеграції соціальних груп, створенню організацій, згуртуванню колективів односторонніх; 4) він знімає «синдром покірливості», спонукає людей до активності; 5) він стимулює розвиток особистості, зростання у людей почуття відповідальності, усвідомлення ними власної значущості; 6) у виникаючих при конфлікті критичних ситуаціях проявляються непомітні до того переваги й недоліки людей, створюються умови для оцінки людей за їх моральними якостями – стійкості, мужності й т. д., для висунування та формування лідерів; 7) вирішення конфлікту усуває приховану напругу і дає їй вихід; 8) конфлікт виконує діагностичну функцію (інколи корисно навіть спровокувати його, щоб прояснити ситуацію та зрозуміти стан справ).

Конфліктологія має кілька напрямів: а) філософсько-соціальний, який охоплює загальні тенденції розвитку конфліктів на макрорівні; б) організаційно-соціологічний – вивчає причини конфліктів, динаміку конфліктів організацій, груп, колективів; в) індивідуально-психологічний – з'ясовує психофізіологічні особливості та характеристики окремих особистостей, їхню поведінку в конфлікті.

Тема 2. Передумови виникнення та стадії розвитку конфлікту

1. Типові причини виникнення конфліктів. Конфліктна

- ситуація та інцидент як передумови виникнення конфлікту.*
- 2. Стадії розвитку конфлікту (передконфліктна, власне конфлікт, розв'язання конфлікту, післяконфліктна). Динаміка конфлікту з урахуванням деформації взаємин його учасників.*
 - 3. Ескалація конфлікту. Реверсія конфлікту. Форми, результати й критерії вичерпаності конфлікту.*

Слово «конфлікт» прийшло в слов'янські мови, в тому числі й українську, з латині, що означає зіткнення («conflictus») і почало вживатись із XIX ст. Причинами зіткнень можуть бути найрізноманітніші проблеми життя: матеріальні ресурси, життєві настанови, владні повноваження, статусно-рольові відмінності в соціальній структурі, емоційно-психологічні відмінності особистостей тощо.

Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, в міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивідів або груп людей, які пов'язані з гострими негативними емоціями та переживаннями. За суттю конфлікт означає суперечність, розбіжність, неузгодженість, боротьбу між думками, ідеями, потребами, інтересами, цінностями, бажаннями, позиціями людей.

За природою конфлікт – це соціальне явище. Суспільство не може існувати і розвиватися без конфліктів. Явище конфлікт можна розглядати з соціальної точки зору в контексті аналізу суспільних взаємин між особистостями, соціальними групами, класами, державами. У цьому значенні конфлікт є чинник соціального розвитку, як позитивний (конструктивний), так і негативний (деструктивний), та виявляє соціальні протиріччя, цінності, інтереси, потреби, рівень розвитку суспільства.

Існують три характерні ознаки конфлікту: 1) наявність ситуації, яку сприймають учасники як конфліктну; 2) неподільність об'єкта конфлікту між учасниками конфліктної взаємодії; 3) бажання учасників продовжити конфліктну взаємодію для досягнення своїх цілей, а не вихід із ситуації що склалася.

Конфліктне протистояння передбачає визначення протиріччя (проблеми), тобто предмету конфлікту. Предмет конфлікту – це об'єктивна існуюча чи уявна проблема, яка служить причиною суперечності між сторонами (проблема влади, взаємовідносин, першості...). Суб'єкт конфлікту – це активна сторона, що здатна

створити конфліктну ситуацію та впливати на хід конфлікту залежно від своїх інтересів. Учасник конфлікту може свідомо взяти участь у конфлікті, а може випадково й мимо своєї волі бути втягнутим у конфлікт. У ході розвитку конфлікту статуси учасників і суб'єктів можуть помінятися місцями.

Глибина конфлікту виражається тим, які суперечності лежать в основі конфлікту. Виявом конфлікту є інцидент, а саме перша сутичка чи суперечка, що означає безпосередні зіткнення двох сторін («спір» – це дискусія, а не суперечка). Термін «суперечка» означає несумісність ідей, інформації, висновків індивідів, а тому вони шукають домовленості. Суперечка саме є конфліктом, тому що в ній зіштовхуються дві різні мети суперників. Вона є верхнім, видимим, первинним рівнем конфлікту.

Другий, прихований рівень конфлікту виявляє реальні інтереси людей як потенційні блага, що будуть отримані шляхом досягнення їхніх цілей. Прихований конфлікт може бути наслідком суперечки, яка вирішила суперечливі питання, проте не задоволення сторін, нездійсненні бажання людей залишилися. Конфлікт прихованого рівня проявляється ззовні у вигляді суперечок сторін (а не як латентний (прихований) конфлікт, який існує всередині особи, не проходить відкрито, не має зовнішнього вияву). Щоб розв'язати конфлікт прихованого рівня, сторонам доцільно обговорити й обміркувати свої інтереси, моменти, розбіжності та знайти шляхи досягнення бажань двох сторін.

Третій, глибинний рівень тісно пов'язаний з конфліктом прихованого рівня. Він знаходиться на глибині взаємин суперників. Ззовні глибинний конфлікт зовсім не виявляється, проте постійно спричинює зіткнення сторін. Глибинний конфлікт виникає і є довготривалим (роки, десятиліття, а інколи й століття, наприклад, Столітня війна в Середньовіччі між Англією та Францією, що тривала 116 років) за умови, що особистісні потреби людини не реалізуються та ігноруються, що призводить до стану гніву, страху, депресії. Тому будь-яка проблема спонукає людину конфліктувати, захищати себе як особистість, значущі для її життя потреби. Глибинний конфлікт постійно провокує різні зіткнення, сутички, конфлікти.

Окрім того, існує кілька типових ілюзій, які підштовхують людей підкидувати «дрова» у «вогнище» конфлікту: 1) ілюзія «виграшу – програшу» (вибір одного з двох – «За двома зайцями поженешся, невпіймаєш жодного»); 2) ілюзія «самовиправдання» («Ми – хороші»); 3) ілюзія «поганої людини» («Вони погані: їх спосіб життя, погляди, дії гірші, ніж наші»); 4) ілюзія «дзеркального сприйняття» (ця

ілюзія поєднує в собі дві попередні: в обох сторін виникає симетричне, як у дзеркалі, сприйняття один одного. І чесноти однакові, і недоліки однакові).

У процесі свого розвитку конфлікт проходить кілька стадій, які послідовно проходять у будь-яких конфліктах.

1. Передконфліктна стадія (ситуація) – це стан справ напередодні конфлікту; це зростання напруження у відносинах між потенційними суб'єктами конфлікту, викликане певними протиріччями. Вони не завжди переростають у конфлікт. Лише ті протиріччя, котрі усвідомлюються потенційними суб'єктами конфлікту як несумісні, ведуть до загострення соціальної напруженості. Соціальна напруженість – це психологічний стан людей, який до початку конфлікту носить латентний (прихований) характер. Найбільш характерний прояв соціальної напруженості в цей період – групові емоції. Перевищення оптимального рівня соціальної напруженості може призвести до конфлікту.

2. Стадія інциденту. Сама по собі передконфліктна ситуація може існувати довго і не переростати у конфлікт. Для того, щоб конфлікт став реальним, потрібен інцидент, з якого, власне, й починається конфлікт. Інцидент – це формальний привід, випадок для початку безпосереднього зіткнення сторін; це перша сутичка конфліктантів. Він виступає як зав'язка конфлікту. Якщо в передконфліктній стадії конфлікт перебував в емоційно-психологічному, утробному чи латентному стані, то тепер він виходить на світ.

3. Стадія розвитку (ескалація) конфлікту. Початок відкритого протистояння сторін є результатом конфліктної поведінки, під якою слід розуміти дії, спрямовані на протилежну сторону з метою захоплення, утримання спірного об'єкта або примушення опонента до відмови від своєї мети або до її зміни. Конфліктологи виділяють декілька форм конфліктної поведінки:

- а) активно-конфліктна поведінка (виклик);
- б) пасивно-конфліктна поведінка (відповідь на виклики);
- в) конфліктно-компромісна поведінка;
- г) компромісна поведінка.

4. Кульмінація конфлікту (стадія). Ця стадія настає тоді, коли ескалація конфлікту вводить одну чи обидві сторони до дій, які наносять значних збитків справі, яка їх пов'язує, організації в якій вони співпрацюють, громаді, в якій вони проживають, або, при внутрішньоособистісному конфлікті, який ставить під загрозу цілісність 35 особи. Кульмінація – це верхня точка ескалації. Вона зазвичай проявляється в якомусь «вибуховому» епізоді (окремому

конфліктному акті) чи кількох послідовних епізодах конфліктної боротьби. При кульмінації конфлікт досягає напруги, що обом або, по крайній мірі, одній зі сторін стає зрозуміло, що продовжувати його більше не потрібно. Кульмінація безпосередньо підводить сторони до усвідомлення необхідності перервати як подальше загострення відносин, так і посилення ворожих дій і шукати вихід із конфлікту на якихось інших умовах.

5. Стадія завершення конфлікту і процес перемовин. Тривалість та інтенсивність конфлікту залежить від цілей і настанов

сторін, ресурсів, засобів і методів ведення боротьби, реакції на конфлікт оточення, символів перемоги і поразки тощо.

На стадії вирішення конфлікту можливі такі варіанти розвитку подій: 1) очевидна перевага однієї зі сторін дозволяє їй нав'язувати більш слабкому опоненту свої умови припинення конфлікту; 2) боротьба триває до остаточної поразки однієї зі сторін; 3) боротьба набуває затяжного, млявого характеру через нестачу ресурсів; 4) сторони йдуть на взаємні поступки у конфлікті, вичерпавши ресурси та не виявивши явного (потенційного) переможця; 5) конфлікт може бути зупинений під тиском третьої сили.

6. Постконфліктна стадія. Коли конфлікт завершується, створюється постконфліктна ситуація, яка за своїми об'єктивними особливостями відрізняється від тієї, яка існувала до і під час конфлікту. Вплив конфлікту, що відбувся, на ситуацію, яка виникла після його завершення називається післядієвістю конфлікту. Ця післядія може бути деструктивною, негативно відображатись на житті та діяльності конфліктантів (співтовариств чи організацій, членами яких вони були під час конфлікту), а може бути і конструктивною, позитивною, що сприяє зміні справ на краще, введенню корисних іновачій, виявленню та вирішенню суттєвих проблем, які раніше залишились в тіні. Найчастіше, однак, наслідки конфлікту бувають одночасно і тими й іншими. В залежності від того, якого виду наслідки переважають, конфлікт у цілому називається деструктивним або конструктивним.

Тема 3. Стратегії, тактики та стилі поведінки учасників конфлікту

1. *Характеристики конфліктної поведінки.*
2. *Стратегії управління конфліктом.*
3. *Стилі поведінки учасників конфлікту (ліберальний, маніпулятивний, авторитарний, демократичний,*

ситуативний, непослідовний).

Однією з найпопулярніших і широко використовуваних як в бізнесі, так і в переговорній сфері, є концепція Томаса-Кіллена, в якій виділяються п'ять основних стратегій людської поведінки в конфліктній ситуації: 1) стратегія домінування (суперництва, конкуренції, боротьби); 2) стратегія уникнення (ігнорування, відходу); 3) стратегія пристосування (поступливості); 4) стратегія співробітництва (кооперації, інтеграції); 5) стратегія компромісу.

1. Стратегія домінування (суперництва, конкуренції чи боротьби) дозволяє добитися необхідного результату, стимулює розвиток, сприяє прогресу. В ряді випадків суперництво є їх рушійною силою та змістом, наприклад спортивні змагання, артистичні перегони, влаштування на роботу (конкурс), вступ до університету... У той же час суперництво вимагає від людей прикладання всіх зусиль, що може призвести до їх виснаження, хвороби. Суперництво, як правило, порушує відносини між людьми. Суперництво створює спокусу виграти будь-якою ціною, аж до застосування нечесних і жорстоких методів.

2. Стратегія уникнення (ігнорування, відходу) означає, що людина ігнорує конфліктну ситуацію, робить вигляд, що її не існує, та не вживає ніяких кроків з її вирішення чи зміни. Інколи краще «не зв'язуватись», оскільки наші шанси щось покращити близькі до нуля. Однак, нерідко невтручання може призвести до ескалації конфлікту, оскільки проблема не вирішується та інтереси учасників конфлікту залишаються незадоволеними. В результаті, вирішувана на початку ситуація інколи перетворюється в невирішувану (прислів'я «Моя хата з краю»).

3. Стратегія пристосування (поступливості) характеризується поступливістю опоненту, аж до повної капітуляції перед його вимогами. Поступки можуть демонструвати добру волю та служити позитивною поведінковою моделлю для опонента. Нерідко поступка стає переломним моментом у напруженій ситуації, що змінює її хід на більш сприятливий. Така стратегія дозволяє зберегти ресурси до більш сприятливого моменту. Однак стратегія пристосування (поступок) має й недоліки. Вона може бути сприйнята опонентом як прояв слабкості та призвести до ескалації його тиску й вимог. Ми можемо помилитись, очікуючи відповідних поступок з боку опонента. На кінець, поступаючись, ми не досягаємо бажаного результату та не задовольняємо свої інтереси.

4. Стратегія співробітництва (кооперації, інтеграції) характеризується намаганням досягти максимально можливого

задоволення і своїх інтересів, і інтересів партнера. На відміну від компромісу, для співробітництва необхідний перехід від відстоювання своїх позицій до більш глибокого рівня, на якому проявляється сумісність і спільність інтересів. Співробітництво приваблює силою розв'язання проблеми, партнерським характером відносин у його процесі. Це єдиний спосіб виходу з конфлікту, який дозволяє одночасно досягнути бажаного результату та не порушити відносин між партнерами. Успішне співробітництво сприяє покращенню відносин і бажанню продовжувати взаємодію в майбутньому. Співробітництво відображає реальну необхідність прикладання інтелектуальних, емоційних та інших зусиль для здійснення співробітництва, що впливає із самого змісту слова (спільна робота). Нерідко ця стратегія вимагає й часу для її успішної реалізації. У той же час співробітництво не завжди можливе. Для нього необхідне взаємне бажання розв'язувати проблему обопільно, із врахуванням істинних інтересів усіх сторін.

5. Стратегія компромісу передбачає в ідеальному варіанті задоволення інтересів кожної зі сторін наполовину. Інколи компроміс є єдино можливим і найкращим мирним варіантом вирішення проблеми. Кожна зі сторін отримує щось те, що влаштує її, замість того, щоб продовжувати війну і, можливо, втратити все. Однак компроміс часто служить лише тимчасовим виходом, оскільки жодна зі сторін не задовольняє свої інтереси повністю, й основа для конфлікту зберігається. Якщо ж компроміс не є рівноправним для обох 39 сторін, а одна із них поступається більше, ніж інша, то ризик відновлення конфлікту стає ще вищим. Загалом ні одну з визначених стратегій не можна назвати «доброю» чи «поганою». Кожна з них може бути оптимальною та забезпечити найкращий ефект у залежності від конкретних умов виникнення й розвитку конфлікту. В той же час саме співробітництво найбільшим чином відповідає сучасним уявленням про конструктивну довгострокову взаємодію між людьми.

Тема 4. Сутність профілактики та передумови успішності запобігання конфліктам

1. *Сутність і значення процесів профілактики та запобігання виникненню конфліктів.*
2. *Психологічний інструментарій попередження конфліктів. Особливості попередження політичних конфліктів.*
3. *Цінність запобігання протистоянню в політичному процесі.*

Запобігання виникненню конфлікту — це комплекс заходів, спрямованих на відтягування чи недопущення його виникнення, а також на зниження деструктивного впливу наслідків конфлікту на різні сторони соціальної системи.

Стратегія запобігання конфліктам включає в себе систему конкретних дій, сукупність етапів і методів управління конкретними процесами суперечливих взаємин суспільних суб'єктів.

Розрізняють етапи часткового та повного запобігання конфліктам, а також раннього запобігання й випереджального їх розв'язання. Часткове запобігання стає можливим за умови блокування дії однієї з причин даного конфлікту, обмеження його негативного впливу на інтереси опонентів. Стратегія повного запобігання припускає нейтралізацію дії всього комплексу факторів, що детермінують конфлікт, дозволяє направити взаємодію суб'єктів у русло їх співробітництва для реалізації спільних інтересів. Випереджальне розв'язання конфліктів, як і раннє запобігання, означає не що інше, як узгодження позицій та інтересів опонентів у просторі соціальної єдності, досягнення згоди з більш важливих питань громадського життя.

Профілактика конфліктів — це вид управлінської діяльності, що полягає у своєчасному розпізнаванні, усуненні чи ослабленні конфліктогенних факторів і обмеженні таким чином можливості їх виникнення чи деструктивного розв'язання в майбутньому. Це така організація життєдіяльності суб'єктів соціальної взаємодії, що виключає чи зводить до мінімуму ймовірність виникнення конфліктів між ними.

Профілактику конфліктів поділяють на первинну та вторинну. Первинна профілактика полягає у психологічній освіті можливих учасників конфлікту. Вторинну профілактику пов'язано з проведенням безпосередньої роботи зі зниження рівня напруженості в конфліктогенних групах. При цьому варто враховувати й аналізувати конфліктогени, тобто все те, що може викликати конфлікт (слово, дію чи бездіяльність, невербальні прояви тощо).

Основними конфліктогенами є погрози, накази, неконструктивна критика, образи, прояв агресивності, егоїзм, приховування інформації, неправда та ін. У відповідь на них зазвичай застосовуються аналогічні за силою чи навіть сильніші конфліктогени. Підвищення психологічної культури та психологічної освіти сприяють запобігання агресивності ймовірних учасників конфліктів, психологічного тиску й конфліктогенності спілкування.

З метою попередження конфліктів прийнято виділяти ряд

засобів, одним з таких є опанування емоціями.

Емоції здатні переповнювати свідомість і змушувати нас діяти іраціонально. Мистецтво управління емоціями полягає в умінні направляти їх у потрібне русло, що забезпечує адекватну реакцію людини в складних ситуаціях.

Існує декілька способів оволодіння сильними емоціями. До них відносяться такі:

розрядка емоцій — вивільнення надмірних почуттів безпечним шляхом, що не зачіпає інших, наприклад, у спортивних іграх чи під час пробіжки. Як уважають фахівці, велика частина гніву накопичується у м'язах плечей, у верхній частині рук і в пальцях. Тому деякі розряджають свої емоції, вичавлюючи сухий рушник, ламаючи олівці і подібними способами;

можливість поділитися почуттями — іноді потрібно просто виговоритися друзям;

розслаблення і самоконцентрація;

рятування від емоцій за допомогою проектування та знищення їх. Розслабтеся, уявіть, що ви випромінюєте гнів, яким охоплені, і проєктуйте його на екрані. Потім уявіть, що ви берете променеву гармату і стріляєте в нього. Це дає вихід прагненню до насильницьких дій. Із кожним влученням ваше роздратування слабшає і, зрештою, зникає;

звільнення від гніву за рахунок зменшення зросту людини, що викликає цей гнів. Уявіть собі, що людина, яка викликає ваш гнів, набагато нижча за вас за зріст. Поговоріть із нею подумки, уявляючи її такою, яка робить щось таке, що вас дратує. Під час такої розмови зменшуйте зріст цієї людини, а голос її нехай стає усе слабкішим. Незабаром вона здасться вам жалюгідною, а себе ви відчуєте набагато сильнішим і спокійнішим.

Ще одним актуальним чинником конфліктної активності є асертивна поведінка. Більшість людей надають перевагу конфліктним зіткненням перед мирними стосунками та взаєморозумінням. Досягти згоди допоможе знання особливостей поведінки людини з погляду асертивності.

Спосіб поведінки, названий асертивним, передбачає, що людина знає, чого вона хоче й чого не хоче (принаймні, у даній конкретній ситуації) і може це чітко сформулювати без страху, непевності, напруги, іронії, сарказму та інших форм агресії. Людина, що поводить асертивно, не діє на шкоду кому-небудь, поважає права інших людей, але при цьому не дозволяє принижувати свою гідність. Бажаної мети вона досягає, не заподіюючи шкоди іншим. Вона

домагається свого, не маніпулюючи опонентами та не викликаючи почуття провини чи яким-небудь іншим способом із розряду прийомів емоційного шантажу. Ця людина вміє схилити інших допомогти їй чи викликати люб'язне ставлення до себе; не замикається в собі, коли їй відмовляють у тому, на що вона і не мала права розраховувати. У разі зіткнення інтересів асертивна людина здатна домовитися і знайти компромісне рішення, яке задовольнить обидві сторони.

Не менш важливим чинником для взаємовідносин із зменшенням ризиків до конфлікту є культура. У діловому прояві корпоративна культура надає людям почуття впевненості, гордості за свою фірму, а також сприяє стабілізації колективу.

Мета корпоративної культури полягає в забезпеченні високої прибутковості фірми за допомогою вдосконалення управління людськими ресурсами з метою забезпечення лояльності співробітників до керівника і прийнятих рішень, у вихованні у працівників ставлення до підприємства як до свого будинку, розвитку здатності у ділових і в особистих стосунках спиратися на встановлені норми поведінки, вирішувати будь-які проблеми без конфліктів, що приводить до максимізації ефективності виробничого менеджменту й до поліпшення діяльності підприємства в цілому.

Корпоративна культура не є чимось застиглим, стандартним, назавжди визначеним. Її зміна може передувати й визначати зміну поведінки працівників. Це відбувається, якщо існують безумовні докази переваги нових підходів. У цьому випадку від людей потрібне здобуття нових знань, навичок, більш високої компетенції.

Тема 5. Історико-методологічний аналіз сутності політичного конфлікту

- 1. Природа суспільного конфлікту в історії політичних вчень.*
- 2. Відображення системи соціальних інтересів та цінностей в теоретичній політичній свідомості.*
- 3. Концепції національних та загальносоціальних конфліктів в політичній теорії.*
- 4. Сучасні теорії конфлікту.*

Проблеми конфліктів знайшли своє відображення як у соціологічній, так і в політичній думці кінця XIX – першій половині XX ст. Усі вчені були єдині у тому, що конфлікти мають важливе значення у житті суспільства й тому необхідні теоретичні дослідження у цій галузі.

Науковцями були вироблені ключові ідеї, які, залишаються

актуальними й по нинішній час. Насамперед: 1) природі самої людини властиві біологічні, психологічні, соціальні й інші фактори, котрі неминуче породжують численні та різноманітні конфліктні ситуації, тому конфлікт є нормальним соціальним явищем; 2) конфлікт виконує позитивні функції у процесі суспільного розвитку, забезпечуючи загальний прогресивний рух суспільного життя, сприяє утвердженню соціальних норм і цінностей; 3) антагонізм між правлячою меншістю та керованою більшістю є неминучим і вічним явищем, яке викликає всілякі суперечки, колізії, конфлікти; 4) існує залежність між змінами економічних, політичних, духовних сторін життя суспільства та конфліктними ситуаціями, які виникають у результаті цих змін.

У 1920 – 1930-их роках теоретичні ідеї Г.Зіммеля розділили соціологи чиказької школи, видатними представниками якої були Роберт Езра Парк (1864-1944 рр.), Ернест Уотсон Берджесс (1886-1996 рр.), Албін Вудбері Смолл (1854-1926 рр.). Вони розглядали соціальні процеси у суспільстві в аспекті чотирьох основних взаємопов'язаних типів взаємодії: конкуренції, конфлікту, пристосування й асиміляції.

Американський соціолог, представник психологізму в соціології А.В.Смолл наголошував на соціологічному значенні конфлікту в суспільстві. Зокрема, він стверджував, що «немає нічого соціального, що не було психічним». Концептуальні описи А.Смолла базуються навколо категорії «інтерес», яку він пропонував вважати основною одиницею соціологічного аналізу, а головним соціальним конфліктом у суспільстві, відповідно, конфлікт інтересів. Важливим феноменом боротьби у соціумі є поняття інтересу. Як наслідок – загальний конфлікт інтересів, де індивіди є продуктом боротьби власних інтересів, а суспільство – наслідок зіткнення інтересів соціальних груп.

Таким чином, конфлікт – це базовий та універсальний соціальний процес. Під впливом марксизму, у першій половині XX ст., утвердилася самостійна галузь західної політичної соціології, що стала основним джерелом розвитку сучасних концепцій конфлікту. Серед її представників – В.Парето, Г.Моска, Ж.Сорель, Ф.Оппенгеймер, А.Бентлі. Вони акцентували увагу на необхідності вивчення конфліктів і змін, а не лише злагоди й стабільності в суспільному житті. Так, Вільфредо Парето (1848- 1923 рр.) – італійський вчений, який створив свою теорію еліти, наголошував на подвійності психології людини. Будь-які суспільні теорії, ідеології є ширмою, що ховають дії, продиктовані почуттями, емоціями.

Тобто, ірраціональні пласти психіки людини детермінують соціальну поведінку. 10 Серед творців теорії еліт фігурує також і Гаetano Моска (1858-1941 рр.) – італійський юрист, соціолог, історик.

У власній праці «Еліти політичної науки», що вийшла у 1896 р., він виокремив тезу про формування панівного класу на основі розуму, здібностей, освіти й творчих заслуг. Політична боротьба та насильство займають центральне місце у теорії французького соціолога та юриста Ж.Сореля (1847-1922 рр.).

У праці «Роздуми про насильство» (1907 р.) він розглянув ключові поняття міфу й насильства. Згідно з його науковим баченням, соціальні та політичні конфлікти виявляються ознакою ірраціонального характеру суспільства й історії, котрі заперечують ідею соціального процесу й утверджують стихійний рух мас. Питаннями походження держави та особливостями соціальних процесів, які відбуваються у ній займався Ф.Оппенгеймер (1869-1943 рр.). За його баченням, держава могла виникнути тільки шляхом пограбування й підкорення людей, що призводило до різного роду конфліктів.

Американський філософ, соціолог і політолог Артур Бентлі (1870- 1957 рр.) розглядав політичне життя як процес політичної діяльності. Політичні групи реалізують свої інтереси через дії. Із зіткненням інтересів різних груп складається політичне життя суспільства. За формою свого прояву таке життя являє собою багатоманітність фактів застосування сили, які породжують численні суперечки та конфлікти в соціумі. Отже, у соціально-політичному житті в кінці XIX – на початку XX ст. з'являється очевидний інтерес до проблем конфлікту, зокрема: 1) природі людини та суспільства властиві біологічний, психологічний та інші фактори, що породжують численні конфлікти; 2) конфлікти виконують певні позитивні функції; 3) протилежність між керівною меншістю та керованою більшістю є вічним антагонізмом, що завжди породжує різні суперечки, колізії та конфлікти.

Тема 6. Політичний конфлікт, як найбільш складна форма конфлікту. Політична криза

- 1. Політична конфліктологія, як джерело знань про протиборство за владу.*
- 2. Суб'єкт та об'єкт політичного конфлікту.*
- 3. Класифікація політичних конфліктів.*
- 4. Сутність політичної кризи як загострення політичних конфліктів.*

Основні типи та форми політичних криз.

Політичний конфлікт передбачає: а) зіткнення (протиборство)

двох чи більше суб'єктів (сторін) політики (політичних відносин); б) причиною зіткнення є влада й владні відносини, тобто відносини з приводу захоплення, утримання державної влади чи використання її для досягнення своїх цілей; в) суб'єктивною основою для початку протиборства є усвідомлення суб'єктами (суб'єктом) несумісності існуючих протиріч і неможливість їх врегулювання іншими способами; г) протиборство передбачає дії, що спрямовані один проти одного, тобто реальну боротьбу. Однобічні (без відповіді) дії (захоплення, закабалення, знищення) не є конфліктом; д) політичний конфлікт виступає як один із способів урегулювання (вирішення) політичних (соціально-політичних) протиріч.

Отже, політичний конфлікт – це зіткнення (протиборство) двох і більше суб'єктів політики, причинами якого є несумісні політичні інтереси, цілі та цінності, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані з політичною (державною) владою.

Основним об'єктом політичного конфлікту є влада та владні повноваження.

Політичний конфлікт має ряд своїх особливостей.

1. Публічність і відкритість прояву протиборства сторін.
2. Загальна значущість.
3. Обумовленість владою (владними відносинами).
4. Ідеологічний характер мотивації конфлікту.
5. Інституційна організованість суб'єктів конфлікту.
6. «Символічна» ідентифікація.
7. Конфлікт взаємних намірів сторін у політичному конфлікті.
8. Наявність легітимних лідерів.
9. Правові колізії політичного конфлікту.
10. Одностороння «законність» насилля.
11. Національні та соціокультурні особливості політичного конфлікту.
12. Можливість трагічних наслідків.

Усі політичні конфлікти поділяються на внутрішні та міжнародні (зовнішні). Внутрішні можна поділити на два види: горизонтальні й вертикальні. Вертикальні також поділяються на два види: статусно-ролеві та режимні (опозиційні). За сферою життєдіяльності (за суперечкою) існують такі види політичних конфліктів: соціально-політичні, політико-економічні, етно-політичні, конфесійно-політичні, політико-правові, інституційнополітичні, ідеологічні.

Етнополітичний конфлікт – це відкрите протиборство з приводу політичної влади й владних повноважень, в якому протилежні

сторони (сторона) ідентифікують себе за етнічними ознаками, а політична мобілізація сторін (сторони) відбувається на основі етнічної ідентичності.

До етнічних чи соціально-етнічних спільнот відносяться такі великі соціальні групи, як плем'я, народність, нація, етнічна група, діаспора та інші етнічні утворення, що виникли в результаті природньо-історичного процесу.

Класифікувати етнополітичні конфлікти можна за різними критеріями.

Так, за територією проживання різних етносів і наявності чи відсутності державних чи адміністративних кордонів між ними, виділяються такі типи етнічних конфліктів:

- 1) міждержавні, зовнішні конфлікти;
- 2) регіональні конфлікти між різними етносами, що розділені спільним

адміністративним кордоном у межах єдиної держави;

3) конфлікт між центром і регіоном (суб'єктом федерації);

4) місцеві конфлікти (між різними етнічними утвореннями, що проживають в одному місті, водній області...).

За мотивом виникнення етнічні конфлікти поділяються на такі типи: конфлікти ідентифікації; територіальні; економічні, політичні, історичні, ціннісні, конфесійні, соціально-побутові.

Під релігійно-політичними конфліктами розуміється боротьба між представниками різних віросповідань чи представниками різних напрямків в одній релігії за політичну владу та владні повноваження в суспільстві й усвіті.

Релігія (з лат. – набожність, святиня, предмет культу) – це система вірувань в існування певної трансцендентної інстанції (надприродної світоглядної структури), яка оцінює (контролює) дії та думки індивіда, групи, соціальної спільності.

Звичайно, в основі політичного конфлікту лежать політичні кризи, та виділяють такі їх види:

1) криза ідентичності, яка настає з розпадом ідеалів і цінностей, домінуючих у політичній культурі даного суспільства;

2) криза розподілу матеріальних і культурних благ, яка складається в неспроможності владних структур забезпечити стійке зростання матеріального благополуччя населення;

3) криза участі, що пов'язана з рівнем залученості громадян в управління;

4) криза «проникнення» проявляється у прагненні правлячого класу реалізувати свої рішення у всіх сферах суспільного життя;

5) криза легітимності проявляється в невідповідності здійснюваних цілей режиму та масових уявлень про його функціонування.

Тема 7. Сучасні методи врегулювання політичних конфліктів

1. *Основні наукові школи та підходи до вирішення політичних конфліктів. Роль міжнародних організацій та інститутів.*
2. *Принципи вирішення політичних конфліктів.*
3. *Методи і методики вирішення політичних конфліктів. Зв'язок з прикладною політологією.*
4. *Правові шляхи врегулювання політичних конфліктів на прикладі європейських країн.*
5. *Кибервплив на деструктив політичного конфлікту.*

Усе розмаїття причин виникнення внутрішньодержавних політичних конфліктів можна звести до чотирьох основних: 1) ущемлення базових соціально-економічних і політичних інтересів значної частини населення країни. На цій основі можуть виникнути наступні види політичного конфлікту: а) конфлікт легітимності влади, в основі якого лежать соціально економічні причини, наприклад, розподіл суспільного продукту між різними соціальними класами (верствами); б) конфлікт легітимності влади, в основі якого лежать політико-правові причини, наприклад, порушення політичних прав і свобод громадян; 2) відмінності в оцінках, ціннісних орієнтаціях, цілях, уявленнях з приводу політичного й соціально-економічного розвитку суспільства (відмінності політичних культур); 3) боротьба між різними групами інтересів (кланами, елітами, блоками) за владу та ресурси в суспільстві; 4) утиски базових потреб можуть бути покликані як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами.

Політичному конфлікту властиві такі форми прояву (подібно до соціального конфлікту): словесна агресія, фізична агресія, скандал, бойкот, саботаж, страйк (забастовка), повстання (бунт), державний переворот (путч), війна, революція. Якщо війна та революція є суцільно політичною проблемою, то інші форми соціального конфлікту проявляються у політичній боротьбі, набувають свою політичну специфіку.

Війна – це політичний феномен, вона є одним із засобів у політиці. Як говорив німецький генерал і вчений Карл фон Клаузевіц «війна є продовженням політики, лише іншими засобами». Війна (загроза війни) продовжує залишатися й по нині одним із засобів політики та однією з форм політичного конфлікту.

Завершення конфлікту може бути досягнуто або самими конфліктуючими сторонами без допомоги якихось сторонніх осіб, або ж шляхом підключення третьої сторони. Існує три способи виходу із конфліктної ситуації. Перший – насилля, другий – роз'єднання, третій – примирення.

На рівні парної взаємодії нема інших форм вирішення конфлікту, крім вказаних (насилля, роз'єднання, примирення). Але взаємодію конфліктуючих сторін може бути перенесено на інший рівень, якщо залучати до вирішення конфлікту третю сторону. Тоді виникають нові способи виходу з конфлікту. Ці способи залежать від позиції, яку буде займати третій учасник. Він може виступати у двох ролях: 1) як сила, що підтримує одну з конфліктуючих сторін; 2) як незалежний від них і безсторонній неупереджений посередник.

Суд – це один із найбільш чудових винаходів людства. У суді третьою стороною виступає представник громадської влади. Сила влади, набагато більш могутня, ніж сила кожного з учасників конфлікту, відвертає використання насилля ким-небудь з них в якості засобу вирішення спірних питань. Історично правосуддя спочатку здійснювалось безпосередньо самими володарями. У процесі подальшого розвитку системи судочинства відбувається відокремлення судів від адміністрації. Функція правосуддя переходить від старійшин, князів, королів, губернаторів до спеціальних судових органів.

Судове рішення конфлікту спирається не на суб'єктивні уявлення його учасників про свою правоту та не на силу одного з них, яка дозволяє взяти гору над більш слабким, а на систему права та силу громадської влади, що стоїть над учасниками конфлікту та якій вони повинні підкорятися. Право – це регулятор відносин між людьми, який виходить від держави й охороняється нею від порушень (в деяких державах джерелом правових норм є також релігія й церква, наприклад, в ісламських державах діють норми шаріату, записані в Корані).

Медіація, на відміну від суду й арбітражу, дозволяє сторонам самим вирішувати конфлікт за допомогою перемовин. Завдання посередника-медіатора полягає не в тому, щоб дати їм готове рішення, яке вони повинні виконувати, а в тому, щоб допомогти їм самим домовитись і прийти до згоди. Медіація не щось відмінне від перемовин, вона являє собою лише особливий вид перемовного процесу.

В інформаційному суспільстві, яке користується допомогою штучного інтелекту у пошуку відповідей на суспільно-важливі

питання важливу роль відіграє методика впливу у політиці на кіберконфлікти.

Кіберзагрози охоплюють різноманітні впливи агресора, яким можуть бути окремі держави, групи та особи, на різні сфери життя держави: економічну, науково-технічну, сферу державного управління, оборонно-промисловий і транспортний комплекси, інфраструктуру електронних комунікацій, сектор безпеки і оборони України. Нині кіберзлочинність не обмежується збиранням, зберіганням, використанням, знищенням, поширенням персональних даних, незаконними фінансовими операціями, крадіжками та шахрайствами в мережі Інтернет, а стає транснаціональною проблемою та «здатна завдати значної шкоди інтересам особи, суспільства і держави».

Тема 8. Проблема місця і ролі силового примусу у вирішенні політичного конфлікту

1. *Насильницькі та ненасильницькі засоби впливу та примусу в суспільному житті.*
2. *Збройний конфлікт як особлива стадія політичного конфлікту.*
3. *Роль мас-медіа у військових конфліктах.*
4. *Проблема колективної безпеки держав і народів.*

Більш слабка конфліктуюча сторона за допомогою сили примушується до підкорення та виконання вимог більш сильної сторони. Насилля вирішує конфлікт за принципом: «Сильніший завжди правий». При цьому мається на увазі не лише застосування фізичної сили: в людському суспільстві насилля може приймати форми адміністративного, службового та інших впливів («Начальник завжди правий»).

Історія людства наповнена багатьма прикладами звернення до сили для вирішення конфліктів на різних рівнях – від рукоприкладства в особистих відносинах до драконових заходів влади проти свого народу та світових війн між кваліціями держав. Насилля постійно було джерелом страшних трагедій і моральних втрат, але воно ще довго буде існувати. По-перше, його полюбують ті, хто сильніший, – але якщо сильні на нього спираються, то довести їм зворотне можна тільки при допомозі сили, але вони сильніші... По-друге, колись це, то розуму не потрібно. Принцип «сильніший завжди правий» знаменує впершу чергу торжество дурості. По-третє, інколи реалізація цього принципу стає найшвидшим тактичним способом вирішення

конфлікту.

Можливість швидко завершити боротьбу – єдина перевага силового впливу. Однак стратегічно силове вирішення конфлікту завжди малоефективне. Пригнічена силою сторона залишається незадоволеною вирішенням конфлікту, досягнутим таким шляхом. Це штовхає її до прихованого опору, а інколи й до відкритого повстання, для придушення якого знову виникає потреба в насиллі.

Вважається, що при вирішенні конфлікту з позицій сили страждає лише програвша сторона. Але в дійсності переможцю, щоб зберегти свою перевагу, потрібно постійно прикладати зусилля для підтримання своєї перемоги. А це означає, що переможцю постійно потрібно витрачати свої ресурси (військові, матеріальні, інтелектуальні). Невідкладність розплати занадто швидко зростає, якщо більш сильна сторона підпорядкувала собі більш розумну.

Конфлікт може остаточно вирішитись хіба що з повним знищенням слабкішої сторони: поки вона жива, залишається жити і її незадоволення. Але навіть при повному знищенні слабкої сторони переможці все одно часто отримують моральний осуд в історії (наприклад, Дантес і Мартинов, шовбіли Пушкіна та Лермонтова). Історія найбільш високо оцінює тих правителів, хто безкровно відмовлявся від влади, ніж тих, хто, захищаючи свою владу, заливав країну кров'ю.

Отже, вирішення конфлікту з позиції сили часто опиняється для переможця дуже дорогим за витратами й до того ж зовсім ненадійним успіхом.

Подібністю між війною і політичним конфліктом є те, що в обох випадках мова йде про протиріччя й боротьбу між великими соціальними групами та політичними (соціальними) інститутами (націями, класами). Політичний конфлікт і війна «вирішують» одні й ті ж завдання, тільки у війні застосовуються більш радикальні методи й засоби. Крім того, війну не можна зводити лише до насильницьких дій, оскільки досягнення політичних цілей поряд з військовими діями, як правило, застосовуються економічні, дипломатичні, ідеологічні та інші форми боротьби. Аналіз численних війн дає підстави говорити також про війни як про різну ступінь інституціоналізованих конфліктів.

І.В. Демидов виділяє п'ять відмінних ознак між війною та військовим конфліктом: 1) війна як суспільне явище завжди є наслідком довготривалої підготовки зацікавлених соціальних сил. Військовий конфлікт може відбутися випадково, навмисно чи в результаті збігу обставин; 2) війна на відміну від військового конфлікту кардинально змінює ситуацію в країні загалом, наприклад,

вводиться режим військового часу. Військовий конфлікт, може торкнутися лише окремого регіону; 3) війна призводить до суттєвих змін у військово-політичних відносинах. Військовий конфлікт, як правило, не руйнує усталених міжнародних відносин; 4) війна, як правило, офіційно оголошується. Військовий конфлікт просто фіксується сторонами; 5) війна передбачає введення воєнного стану, а військовий конфлікт цього не вимагає.

Крім того, подібність і відмінність між війною та військовим конфліктом полягає в наступному. 1. У широкому розумінні (коли у конфлікті залучені значні сили та засоби) військовий конфлікт може трактуватися як війна чи як «неоголошена» війна. Крім того, і війна і військовий конфлікт передбачають зіткнення між військовими формуваннями (людьми, спеціально мобілізованими, навченими, забезпеченими необхідною зброєю, військовою технікою, спорядженням структурованими у військові підрозділи). У цьому також складається їх відмінність від збройного конфлікту, в якому «військових» може й не бути. 2. У вузькому розумінні військовий конфлікт являє собою обмежене за цілями, засобами й масштабами зіткнення (бойової дії) військових формувань, наприклад, збройний інцидент між прикордонниками двох країн. 3. Військовий конфлікт може відбуватися випадково чи навмисно та розглядається як інцидент, який буде приводом для повномасштабних військових дій, а може і не мати «воєнного» продовження, коли сторони знаходять інші шляхи врегулювання військового зіткнення. Наприклад, в 1969 році на кордоні між СРСР і Китаєм відбулися військові зіткнення, які класифікувалися як «військовий конфлікт»; між Індією та Пакистаном на кордоні вже кілька десятиріч перманентно відбувається військовий конфлікт. 4. Війна, на відміну від військового конфлікту, передбачає такі ознаки: а) певну підготовку до широкомасштабних військових дій, перебудову економіки в зв'язку з військовим станом, мобілізацію сил і засобів, тобто реальну готовність до ведення війни; б) інституціоналізацію військового конфлікту, тобто оголошення про те, що сторона (держава, клас, нація) знаходиться в стані війни з певними супротивниками; в) легітимацію військового конфлікту, тобто визнання оточуючим соціальним середовищем (світовою спільнотою), що даний військовим конфліктом є нічим іншим, як війною. 5. У військовому конфлікті може й не бути політичної цілі та завжди має наслідки. Війна завжди є наслідком політики, переслідує політичні цілі та завжди має політичні наслідки. Саме в цьому полягає її головна відмінність від військового та збройного конфліктів. Залежно від характеру учасників війни, масштабів і засобів ведення боротьби війни

поділяються на такі види: світові, міждержавні, громадянські, партизанські, міжнаціональні, релігійні (міжконфесійні), тотальні, обмежені (локальні), «холодні», «гарячі».

Залежно від кількості учасників сторін війни бувають – двосторонні, коаліційні, світові. Американським вченим С. Гангігтоном було введено поняття «міжцивілізаційні війни». На межі XX і XXI століть світовий тероризм почав представляти реальну загрозу для всього світового співтовариства, що й змусило спеціалістів і політиків зробити висновок про те, що світові оголошена терористична війна, з якою людство стикається вперше. Тому конкретні критерії визначення цього феномену фактично відсутні. Головними ініціаторами такої війни є ісламські фундаменталісти (більшість смертників із Саудівської Аравії та країн Перської затоки, мусульмани-суніти). На думку багатьох дослідників, в умовах глобалізації традиційні війни з офіційним оголошенням війни та загальною мобілізацією залишилися в минулому.

Для сучасних міжнародних відносин характерними є конфлікти «низької інтенсивності» та «сурогатні чи гібридні війни». Конфлікт «низької інтенсивності» визначається як військове зіткнення нище порогу стратегічної війни, без залучення основних військових сил протидіюючих сторін. Сурогатна чи гібридна війна – це особливий метод ведення таємних воєнних дій, що відмінний від відкритої, класичної, традиційної війни, з використанням нерегулятивних збройних формувань. Вона є комбінацією елементів партизанської та громадянської війни, заколоту і тероризму, широко використовуються прийоми інформаційної війни (дезінформації, пропаганди, перекручування фактів), як на території ведення війни, так і на геопросторі держави-агресора та інших держав.

Важливими ознаками гібридної війни є присутність держави-спонсора, яка діє конспіративно, залучення спеціалістів спецслужб, для вербування та фінансування банд найманців, що виконують всю брудну роботу, яку держава-агресор робити не може, оскільки повинна дотримуватися Женевської та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни.

Тема 9. Кіберконфлікти у сучасному політичному протистоянні

1. *Сутність поняття кіберконфлікт в політиці.*
2. *Різновиди сучасних політичних кіберконфліктів.*
3. *Специфіка протидії політичним конфліктам в кіберпросторі.*

4. Особливості впливу на протистояння в кіберпросторі.

На сучасному етапі розвитку суспільства інформаційна безпека держави перебуває у фокусі уваги, стає одним із пріоритетів державної політики, адже ведення інформаційних війн передбачає необхідність протидіяти їм.

Конфлікт є невід'ємною складовою взаємовідносин у суспільстві. Розвиток процесів політичної діяльності спонукає до удосконалення системи впливу на конфлікти в межах цивілізаційних чинників та форм компромісу і консенсусу. Проте регіональні приклади ескалації окремих позицій суб'єктів протистояння демонструють потребу у подальшому дослідженні політичного процесу конфліктогенності, його рівня небезпеки та реальної форми впливу на деескаляцію політичної ситуації. В сучасному розвитку політичних подій очевидно, що загострення можливе в публічній площині між безпосередніми суб'єктами протистояння та у віртуальній площині коли сторони не входять у конкретну фазу дискусії, однак створюють публічний вплив на опонента.

Кіберконфлікт у політиці – це віртуальна або змішана (в поєднанні з вчинками агресії фізичними, а не віртуальними) форма протистояння між суб'єктами політики, які для досягнення цілей у володарюванні використовують сучасні інформаційні методи впливу на політичну свідомість, суспільну стабільність та державний авторитет.

Окрім того, політична площина в даному випадку трансформується в кіберплощину з використанням сучасних методик протистояння, які є в соціальних мережах (бан, кібератака, ботоферми у коментарях та ін.). у зв'язку з цим, виникає ряд новітніх професій, які формують нову систему уявлень про взаємодію, яка розвивається у кіберпросторі. «Політичне протистояння у кіберпросторі все частіше використовуються у формі кібератак та кібертероризму. Основна мета політичного протистояння вплив на політичні процеси та взаємодію між політичними лідерами та політичними групами, які наділені повноваженнями наддержавному та наддержавному рівні.

Так, сучасні форми стримувань та протидії існують на наддержавному рівні та формують нові прояви конфліктної активності, яка проявляється не лише у нарощенні збройного потенціалу, а й нарощення кіберфахівців, які уміють працювати з системами, програмами, технікою та впливати на функціонал усіх цих складових»

М. Каветлі пропонує таку типологію кіберконфліктів: 1)

кібервандалізм (включає зміни чи знищення змісту, наприклад, веб-сайту, вимкнення чи перевантаження сервера, є найпоширенішою формою кіберконфлікту, що має значний суспільний резонанс, однак наслідки таких інцидентів обмежені в часі та відносно незначні); 2) інтернет-злочини (діяльність переважно з метою отримання прямого фінансового зиску, може включати як злочини з комп'ютерної техніки, так і суто комп'ютерні злочини); 3) кібершпиунство (головною жертвою найчастіше стає корпоративний сектор. За окремими підрахунками, втрати компаній від такої діяльності становлять до 1 трлн доларів США на рік. Урядові мережі, в яких міститься конфіденційна інформація, стають жертвами атак доволі рідко, хоча останнім часом такі атаки частішають); 4) кібертероризм (потенційно масштаби збитків від кібертеракту оцінюються надзвичайно високо, однак дотепер не було жодного реального випадку кібертероризму); 5) кібервійна.

До основних кіберзагроз України належать: 1) використання кібератак для досягнення політичних цілей (атаки на системи ЦВК під час двох виборчих кампаній, використання проти українських урядових і неурядових структур), зокрема за допомогою бот-мереж; 2) поява нових та модифікація наявних зразків шкідливого програмного забезпечення проти України (віруси BlackEnergy, Uroburos, EnergeticBear, CrouchingYeti, EpicTurla); 3) поширення шкідливого програмного забезпечення, спрямованого на формування бот-мереж; фальшивих антивірусів, вірусів для основних мобільних платформ (у т.ч. для збирання даних з пристроїв, спостереження, запису розмов і перехоплення повідомлень).

Кібернетичний простір надає широкі можливості для конфліктної взаємодії. Оскільки може бути продовженням політичного інциденту, який відбувся в політичному звичному середовищі, однак активна фаза протистояння відбувається саме в інформаційній площині. Тому, початок політичного протистояння може відбуватися саме з кіберпростору, коли відбуваються публічні інформаційні рекламні пости, які транслиються як реклама перед обраною інформацією.

Спектр особливостей кіберконфлікту широкий та включає в себе: визначення позитивних аспектів кіберборотьби; здійснення публічного інформування про політичні кризи в кіберпросторі; створення кіберплатформи обговорення конфлікту, який несе політико-інформаційну кризу або навпаки прорив у розвитку та інші аспекти.

Тема 10. Сучасний стан розвитку конфліктогенних тенденцій в Україні

1. Проблема легітимізації владної та політичної моделі сучасного українського суспільства. Персоніфікація влади.
2. Соціальні та економічні проблеми — основа для зростання соціального напруження.
3. Конституція України — шлях до консенсусної моделі майбутнього розвитку української держави (ціннісний та факторний аналіз).
4. Російсько-українська війна: політичний аспект розвитку протистояння.

В міждержавному протиборстві дестабілізація суспільно-політичної та економічної систем держави-супротивника залишається важливою передумовою її регіональної дезінтеграції. Таке порушення рівноваги досягається заздалегідь спланованими або випадковими стратегічними діями.

Сучасні тенденції міждержавного протиборства характеризуються: перенесенням конфліктної логіки взаємодії з військової сфери в екологічну, економічну, інформаційну, соціальну, політичну та духовну сфери суспільства, що змінило уявлення про війну, значно розширило змістовні виміри війни та спричинило зміну моделей протиборства; трансформацією імперська та ідеологічна форми міждержавних війн у терористичну та «гібридну» війни, що вимагає перегляду усталених підходів воєнної теорії та практики.

Базова модель міждержавного протиборства, включає в себе: модель створення ситуації економічної нестабільності; модель політичної дестабілізації суспільно-політичного життя в столиці держави; модель політичної дестабілізації «зовнішнє управління результатами виборів»; модель політичної дестабілізації суспільства екстремістськими організаціями; модель політичної дестабілізації суспільства сепаратистськими та терористичними організаціями; модель регіональної дезінтеграції держави.

В сучасних умовах зростання рівня загроз територіальній цілісності України, стратегія «стабілізаційних заходів» є найбільш прийнятною й водночас найбільш складною для втілення.

Україна – гетерогенна держава як в етнічному, так і в мовному відношенні, де характерним є незбіг між етносами та їхніми мовами. Ціособливості етнополітичного розвитку України визначаються факторами, основні з яких:

- Культурно-етнографічний – територію України можна умовно поділити на етнографічно(українські області

центру і заходу та на зону «нових земель» – схід і південь;

- Соціально-історичний – за цим критерієм розрізняються дві групи областей: ті, що входили до складу держав Центральної та Південно(Східної Європи, та області, які входили до складу Російської імперії до 1939 року;
- конфесійні: за ними суттєвою є межа між православними та греко-католиками.

Конфліктність пострадянської самоідентифікації простежується в регіональному розрізі. Абсолютна більшість українців Заходу – україномовна, Півдня і Сходу – російськомовна. Однак це розмежування проявляється і в різних політичних орієнтаціях, оцінках і поглядах на майбутнє. Поза основним масивом українських етнографічних земель розвивалося Закарпаття, що обумовило специфіку ідентифікації регіону. Тут особлива ментальність та проблеми, породжені поліетнічністю і прикордонним статусом. Певні етнічні групи мають локальну свідомість. На етнокультурну домінанту регіону впливає низка економічних факторів – міграція трудових ресурсів, односторонній розвиток аграрного сектора тощо.

Кожна держава має своє джерело прав та обов'язків.

Це Конституція - своєрідний суспільний договір, у якому народ визначає основні напрямки свого подальшого розвитку та існування, гарантії прав та свобод громадян у суспільстві.

Президент України Леонід Кучма у своєму короткому виступі назвав прийняття Конституції 28 червня 1996 року - датою історичного голосування, державним святом. Єдине свято, яке закріплене в самій Конституції.

Основний закон нової вільної України, насамперед, задекларував ті демократичні перетворення, що відбулися. Він не лише своїм змістом, а самим фактом свого існування перекреслив авторитарне минуле та дав початок новій історії України.

Україна є демократичною державою, яка стала жертвою політичного протиборства у формі військової агресії з нелюдським поведінням до мирних громадян. В свою чергу, Україна продемонструвала дотримання міжнародних норм щодо ведення військової боротьби та високий рівень підготовки до дипломатичних переговорів.

Проблема у використанні переговорного процесу в політичному конфлікті процесуально в тому, що обидві сторони конфлікту повинні бажати його врегулювання. Допоки одна з сторін не бажає мирного врегулювання, то усі спроби домовитись не будуть дієвими. Сучасна міжнародна дипломатія демонструє стриману форму

публічного засудження військової агресії, з закликами зупинити знущення над українськими народом, припинити геноцид нації, яка проявила таку волю та силу, що створила власний бренд для українських людей, державних символів, самої території країни у світі.

У умовах російсько-української війни відбувається переоцінка цінностей та політичних інтересів громадян України. Світ тепер точно знає різницю між українцями та росіянами. Символіка нашої держави є праобразом незламності, безстрашності, чесності та справедливості. Україна уже ніколи не буде такою як раніше, українці уже ніколи не будуть такими як раніше. Наш розвиток дається нам дорогою ціною, але в пам'ять про діток, які загинули на війні, про жінок та бабусь, про безстрашних професійних військових ми зобов'язанні продемонструвати що ці жертви стали не даремними.

Політичні механізми у формі переговорного процесу на агресора не діють, він не бачить потреби уже активно домовлятися, намагаючись здійснити військові залякування для покращення власних позицій. Усе це прояви маніпуляції зі сторони агресора, застосування варварських форм ведення війни, створення недієвого переговорного процесу, залякування з метою скорення. Але мир це протилежність війні, а переговори це протилежність до агресії. Оскільки, політико-переговорна складова для врегулювання даного конфлікту не може продемонструвати дієвість та результативність, тому варто розглядати інші методи у формі правових механізмів.

Так, усі форми маніпуляцій будуть невдалими перед судом, коли винні виконавці та керівники будуть підлягати засудженню за військові злочини. Таким судом, що розглядає злочини геноциду, військові злочини та злочин агресії, злочини проти людства є Міжнародний кримінальний суд, який ще називають Гаазький трибунал. «Приклади актів геноциду у період останніх десятиліть XX — початку XXI століть: геноцид етнічної групи тутсі у Руанді в 1994 році; геноцид у Сребрениці (територія колишньої Югославії) у 1995 році, де цілеспрямовано було знищено понад 8 тисяч боснійських мусульман, здебільшого чоловіків; масові вбивства та інші акти насилля, у т.ч. із застосуванням хімічної зброї, у Дарфурі (регіон Судану) у 2002 році».

У 2017 році даний суд засудив до довічного ув'язнення колишнього командувача Війська Республіки Сербської під час боснійської війни, генерала Ратко Младича. Це сучасний приклад наслідків протиправних дій, які проявляють нелюдське відношення та повинні бути засудженні в світі. Так звана правова світова спільнота демонструє прояв правових меж для діяльності політичних та

військових лідерів, які навіть під час війни не повинні знімати людське обличчя.

Тому війна між рф та Україною – це крайня межа боротьби за владу, вплив на суспільство, яка розвивалась протягом усього періоду незалежності України, але мала латентну форму (яка проявлялась у підкупі окремих політичних сил, телевізійного впливу на свідомість суспільства, фейкових гасел про «братній народ» та ін.), активна фаза протиборства розпочинається після анексії АР Крим та окупації частини Донецької та Луганської областей. Підготовка до повномасштабного вторгнення тривала до лютого 2022 (на міжнародному рівні та військовому рівні, інформаційному просторі), проте в силу недостовірності інформації, яку отримували політичні лідери рф, військові плани в першочерговому вигляді провалились та стали повним розчаруванням для усієї правлячої військової верхівки.

V. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. КОНФЛІКТОЛОГІЯ, ЯК НАУКА ТА МИСТЕЦТВО. ГЕНЕЗА НАУКОВОЇ ДУМКИ ЩОДО СУТНОСТІ КОНФЛІКТУ

1. Проблема конфліктної взаємодії в суспільстві. Конфліктологія як наука. Предмет і завдання конфліктології. Зв'язок конфліктології з іншими науками.
2. Конфлікт як система реалізації певних інтересів та цінностей сторін у поглядах Р. Макка, Р. Снайдера, М. Шиманського та інших теоретиків конфліктної теорії.
3. Структура конфлікту. Моделі конфліктів. Співвідношення понять «соціальний конфлікт» та «політичний конфлікт». Об'єктивні та суб'єктивні фактори конфлікту. Межі поширення конфлікту.
4. Співвідношення понять «соціальний конфлікт», «боротьба», «антагонізм», «революція», «еволюція». Суперечності, інтереси, реалізація, задоволення суперечностей як основа наукового осмислення суті поняття «соціальний конфлікт».

Тема 2. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА СТАДІЇ РОЗВИТКУ КОНФЛІКТУ

1. Типові причини виникнення конфліктів.
2. Конфліктна ситуація та інцидент як передумови виникнення конфлікту.
3. Стадії розвитку конфлікту (передконфліктна, власне конфлікт, розв'язання конфлікту, післяконфліктна). Динаміка конфлікту з урахуванням деформації взаємин його учасників.
4. Ескалація конфлікту. Реверсія конфлікту.
5. Форми, результати й критерії вичерпаності конфлікту.

Тема 3. СТРАТЕГІЇ, ТАКТИКИ ТА СТИЛІ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ КОНФЛІКТУ

1. Характеристики конфліктної поведінки. Основні стратегії поведінки учасників конфлікту (уникання, пристосування, компроміс, суперництво, співробітництво).
2. Стратегії управління конфліктом («виграти–виграти», «виграти–програти», «програти–програти»). Тактики поведінки учасників конфлікту: жорстка (захоплення та втримання об'єкта конфлікту, фізичне насильство,

психологічне насильство, тиск), нейтральна (демонстративні дії, санкціонування, коаліція), м'яка (фіксація своєї позиції, дружелюбність, угода).

3. Стилі поведінки учасників конфлікту (ліберальний, маніпулятивний, авторитарний, демократичний, ситуативний, непослідовний)

Тема 4. СУТНІСТЬ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПЕРЕДУМОВИ УСПІШНОСТІ ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ

1. Сутність і значення процесів профілактики та запобігання виникненню конфліктів.
2. Передумови успіху та труднощі у профілактиці та запобіганні конфліктам.
3. Психологічний інструментарій попередження конфліктів. Особливості попередження політичних конфліктів.
4. Цінність запобігання протиборству в політичному процесі.

Тема 5. ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ

1. Перші спроби осмислення природи суспільного конфлікту в історії політичних вчень (Геракліт, Епікур та ін.). Відображення системи соціальних інтересів та цінностей в теоретичній політичній свідомості.
2. Ф. Бекон, Т. Мор, О. Лассо про причини та природу будь-якого соціально-особистісного конфлікту. Детермінація конфліктів природою влади як такою.
3. Просвітницькі теорії, політико-правові доктрини про конфлікти та конфліктні відносини (Ш. Монтеск'є, Д. Дідро, Ж. Ж. Руссо, Ф. Вольтер та ін.).
4. Вплив егоцентричності та гуманістичної спрямованості політичної теорії Ренесансу на формування раціональної конфліктної теорії. Системоутворююча конфліктна модель у марксизмі.
5. Концепції національних та загальносоціальних конфліктів в політичній теорії Д. Донцова, М. Драгоманова, М. Міхновського та ін. «Позитивна модель функціонування конфлікту» Л. Козера.
6. Особливості оцінювання, вирішення конфлікту як відображення внутрішнього стану людини в творах представників німецької класичної філософії.
7. Модернізаційні теорії Р. Дарендорфа, К. Боулдінга та ін.

Конфлікти в соціально-політичній думці кінця XIX – початку XX ст.

8. Сучасні теорії конфлікту (кінець XX – початок XXI ст.).
9. Психологічні теорії конфлікту. Класична теорія Г. Зиммеля «Соціологія конфлікту». Соціологічні теорії конфлікту.
10. Сучасні теорії конфлікту Р. Мертон, Т. Парсонса, Н. Смелзера, К. Боулдінга.

Тема 6. ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ, ЯК НАЙБІЛЬШ СКЛАДНА ФОРМА КОНФЛІКТУ. ПОЛІТИЧНА КРИЗА

1. Політична конфліктологія, як джерело знань про протистояння за владу. Сутність поняття «політичний конфлікт» в науковому просторі.
2. Суб'єкт та об'єкт політичного конфлікту. Аналіз системи об'єктів політичних конфліктів. Суб'єкти політичних конфліктів, їх системне відображення в політичному житті суспільства. Кореспондуючий зв'язок між суб'єктами політичного конфлікту.
3. Класифікація політичних конфліктів (сутнісні, галузеві, системні, міжсистемні та ін).
4. Приклади сучасних наукових типологій політичних конфліктів.
5. Сутність політичної кризи як загострення політичних конфліктів.
6. Основні типи політичних криз: зовнішньополітична, внутрішньополітична. Види внутрішньополітичних криз (урядова, парламентська, конституційна) та їх характеристика.
7. Форми політичної кризи: криза легітимності, криза ідентичності, криза політичної участі, криза розподілу.
8. Способи виходу з кризового стану.

Тема 7. СУЧАСНІ МЕТОДИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

1. Основні наукові школи та підходи до вирішення політичних конфліктів. Роль міжнародних організацій та інститутів.
2. Принципи вирішення політичних конфліктів.
3. Методи і методики вирішення політичних конфліктів. Зв'язок з прикладною політологією.
4. Правові шляхи врегулювання політичних конфліктів на прикладі європейських країн.

5. Кібервплив на деструктив політичного конфлікту.

Тема 8. ПРОБЛЕМИ МІСЦЯ І РОЛІ СИЛОВОГО ПРИМУСУ У ВИРІШЕННІ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ

1. Стабілізація політичної ситуації. Насильницькі та ненасильницькі засоби впливу та примусу в суспільному житті.
2. Збройний конфлікт як особлива стадія політичного конфлікту. Підстави та ступінь військово-силового примусу у вирішенні політичних конфліктів.
3. Роль мас-медіа у військових конфліктах (легітимізація застосування сили при вирішенні конфлікту).
4. Проблема колективної безпеки держав і народів. Створення міжнародної системи врегулювання політичних конфліктів.

Тема 9. КІБЕРКОНФЛІКТИ У СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОТИСТОЯННІ

1. Сутність поняття кіберконфлікт в політиці.
2. Різновиди сучасних політичних кіберконфліктів.
3. Специфіка протидії політичним конфліктам в кіберпросторі.
4. Особливості впливу на протистояння в кіберпросторі.
5. Специфіка правових механізмів впливу на кіберконфлікти в різних країнах.

Тема 10. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ КОНФЛІКТОГЕННИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНІ

1. Проблема легітимізації владної та політичної моделі сучасного українського суспільства. Персоніфікація влади.
2. Соціальні та економічні проблеми — основа для зростання соціального напруження. Вірогідність виникнення в Україні політичних конфліктів.
3. Конституція України — шлях до консенсусної моделі майбутнього розвитку української держави (ціннісний та факторний аналіз).
4. Російсько-українська війна: політичний аспект розвитку протистояння.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Конфліктологія, як наука та мистецтво. Генеза наукової думки щодо сутності конфлікту

Конфліктність суспільства та основні фактори впливу. Проблема конфліктної взаємодії в суспільстві. Конфліктологія як мистецтво.

Завдання конфліктуючих сторін.

Зв'язок конфліктології з іншими політико-правовими науками.

Категорії конфліктології.

Місце політичної конфліктології в системі наук про політику.

Ціннісний підхід сторін у поглядах Р. Макка, Р. Снайдера, М. Шиманського та інших теоретиків конфліктної теорії.

Визначення сутності конфлікту.

Загальна структура конфлікту. Співвідношення понять “соціальний конфлікт” та “політичний конфлікт”.

Чи є політичний аспект складовою соціального конфлікту?

Які ризики конфліктної боротьби для суспільства?

Об'єктивні та суб'єктивні фактори конфлікту. Межі поширення конфлікту.

Співвідношення понять “соціальний конфлікт”, “боротьба”, “антагонізм”, “революція”, “еволюція”.

Суперечності, інтереси, реалізація, задоволення суперечностей як основа наукового осмислення суті поняття “соціальний конфлікт”.

Які інтереси можуть переслідувати сторони конфлікту?

Тема 2. Передумови виникнення та стадії розвитку конфлікту

Загальновідомі причини виникнення конфліктів. Конфліктна ситуація та інцидент як передумови виникнення конфлікту.

Які політико-правові інциденти можуть стати причиною конфлікту?

Стадії розвитку конфлікту (передконфліктна, власне конфлікт, розв'язання конфлікту, післяконфліктна). Які ознаки передконфліктної стадії розвитку політичного конфлікту? Динаміка конфлікту з урахуванням деформації взаємин його учасників.

Що таке завершення політичного конфлікту?

Ескаляція конфлікту. Реверсія конфлікту. Форми, результати й критерії вичерпаності конфлікту.

Постконфліктний синдром у розвитку суспільства та політичної системи.

Тема 3. Стратегії, тактики та стилі поведінки учасників конфлікту

Моделі конфліктної поведінки. Основні стратегії поведінки учасників конфлікту (уникання, пристосування, компроміс, суперництво, співробітництво).

Наслідки уникнення конфлікту між суб'єктами протиборства.

Пристосування суспільства до конфліктної моделі існування.

Стратегії управління конфліктом («виграти–виграти», «виграти–програти», «програти–програти»). Тактики поведінки учасників конфлікту: жорстка (захоплення та втримання об'єкта конфлікту, фізичне насильство, психологічне насильство, тиск), нейтральна (демонстративні дії, санкціонування, коаліція), м'яка (фіксація своєї позиції, дружельюбність, угода).

Психологічне насильство в умовах посттоталітарної системи розвитку.

Стилi поведінки учасників конфлікту (ліберальний, маніпулятивний, авторитарний, демократичний, ситуативний, непослідовний)

Тема 4. Сутність профілактики та передумови успішності запобігання конфліктам

Особливості попередження політичних конфліктів. Сутність і значення процесів профілактики та запобігання виникненню конфліктів.

Чи дієві механізми попередження конфлікту в Україні?

Передумови успіху та труднощі у профілактиці та запобіганні конфліктам.

Конфліктність суспільної взаємодії, як наслідок історичних подій.

Психологічний інструментарій попередження конфліктів. Особливості попередження політичних конфліктів.

Роль політичних акторів в агресії суспільства.

Цінність запобігання протиборству в політичному процесі.

Тема 5. Історико-методологічний аналіз сутності політичного конфлікту

Перші спроби осмислення природи суспільного конфлікту в історії політичних вчень (Геракліт, Епікур та ін.). Відображення системи соціальних інтересів та цінностей в теоретичній політичній свідомості.

Ф. Бекон, Т. Мор, О. Лассо про причини та природу будь-якого соціально-особистісного конфлікту. Детермінація конфліктів природою влади як такою.

Просвітницькі теорії, політико-правові доктрини про конфлікти та конфліктні відносини (Ш. Монтеск'є, Д. Дідро, Ж. Ж. Руссо, Ф. Вольтер та ін).

Вплив егоцентричності та гуманістичної спрямованості політичної теорії Ренесансу на формування раціональної конфліктної теорії. Системоутворююча конфліктна модель у марксизмі.

Концепції національних та загальносоціальних конфліктів в політичній теорії Д. Донцова, М. Драгоманова, М. Міхновського та ін. "Позитивна модель функціонування конфлікту" Л. Козера.

Особливості оцінювання, вирішення конфлікту як відображення внутрішнього стану людини в творах представників німецької класичної філософії.

Модернізаційні теорії Р. Дарендорфа, К. Боулдінга та ін. Конфлікти в соціально-політичній думці кінця XIX – початку XX ст.

Сучасні теорії конфлікту (кінець XX – початок XXI ст.).

Психологічні теорії конфлікту. Класична теорія Г. Зиммеля "Соціологія конфлікту". Соціологічні теорії конфлікту.

Сучасні теорії конфлікту Р. Мертон, Т. Парсонса, Н. Смелзера, К. Боулдінга.

Тема 6. Політичний конфлікт, як найбільш складна форма конфлікту. Політична криза

Політична конфліктологія, як джерело знань про протиборство за владу. Загальна характеристика сутності «політичний конфлікт» в науковому просторі.

Складові політичного конфлікту. Аналіз системи об'єктів політичних конфліктів. Суб'єкти політичних конфліктів, їх системне відображення в політичному житті суспільства. Кореспондуючий зв'язок між суб'єктами політичного конфлікту.

Чи можуть індивіди бути суб'єктами політичного конфлікту?

Класифікація політичних конфліктів (сутнісні, галузеві, системні, міжсистемні та ін).

Особливості різновидів класифікації політичних конфліктів.

Приклади сучасних наукових типологій політичних конфліктів.

Сутність політичної кризи як загострення політичних конфліктів.

Основні типи політичних криз: зовнішньополітична, внутрішньополітична. Види внутрішньополітичних криз (урядова,

парламентська, конституційна) та їх характеристика.

Форми політичної кризи: криза легітимності, криза ідентичності, криза політичної участі, криза розподілу.

Способи виходу з кризового стану.

Особливості співвідношення понять політичної кризи та політичного конфлікту.

Позитивні характеристики політичної кризи.

Тема 7. Сучасні методи врегулювання політичних конфліктів

Основні наукові школи та підходи до вирішення політичних конфліктів. Роль міжнародних організацій та інститутів.

ООН як стабілізатор політичних процесів. Медіатор у політичному протиборстві.

Принципи вирішення політичних конфліктів.

Методи і методики вирішення політичних конфліктів. Зв'язок з прикладною політологією.

Переговори у сучасних політичних конфліктах.

Фасилітація у конфліктних процесах.

Правові шляхи врегулювання політичних конфліктів на прикладі європейських країн.

Дипломатичні переговори у сучасному світі.

Тема 8. Проблема місця і ролі силового примусу у вирішенні політичного конфлікту

Військові дії: політичний аналіз. Стабілізація політичної ситуації. Насильницькі та ненасильницькі засоби впливу та примусу в суспільному житті.

Збройний конфлікт як особлива стадія політичного конфлікту. Підстави та ступінь військово-силового примусу у вирішенні політичних конфліктів.

Ознаки політичного конфлікту у військовій агресії.

Роль мас-медіа у військових конфліктах (легітимізація застосування сили при вирішенні конфлікту).

Проблема колективної безпеки держав і народів. Створення міжнародної системи врегулювання політичних конфліктів.

Міжнародний договір, його роль в політичному процесі.

Тема 9. Кіберконфлікти у сучасному політичному протистоянні

Сутність поняття кіберконфлікт в політиці.

Різновиди та ознаки сучасних політичних кіберконфліктів.
Специфіка протидії політичним конфліктам в кіберпросторі.
Особливості впливу на протистояння в кіберпросторі.
Роль НАТО у протидії кіберзагрозам.
Особливості боротьби з кіберконфліктами в європейських країнах.
Проблеми боротьби з кіберконфліктами.

Тема 10. Сучасний стан розвитку конфліктогенних тенденцій в Україні

Проблема легітимізації владної та політичної моделі сучасного українського суспільства. Персоніфікація влади.

Соціальні та економічні проблеми — основа для зростання соціального напруження. Вірогідність виникнення в Україні політичних конфліктів.

Особливості вирішення конфлікту на Сході України.

АР Крим в умовах окупації: політико-правовий аспект.

Конституція України — шлях до консенсусної моделі майбутнього розвитку української держави (ціннісний та факторний аналіз).

Особливості виборчого процесу України в сучасних політичних реаліях.

VII. ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Роль ООН у вирішенні політичних конфліктів.
2. Міжнародні організації та їх вплив на політичні протиборства.
3. Інститут президента у вирішенні внутрішніх політичних конфліктів.
4. Особливості сучасних збройних конфліктів.
5. Головні загрози для світу в умовах політичних протидій.
6. Ескалація-2019: потенційні конфлікти і кризи у світі.
7. Світова мапа війн сучасності.
8. Сутність понять «локальна війна» та «військовий конфлікт».
9. Деструкція політичної влади в умовах політичного конфлікту.
10. Особливості проведення переговорів між конфліктуючими сторонами: політичний аспект
11. Політико-правові аспекти врегулювання політичних конфліктів в Україні.
12. Країни пост тоталітарного вектору розвитку в умовах сучасних викликів.
13. Мирні зібрання та мітинги, як форма прояву невдоволення: початок конфліктної протидії
14. Постконфліктний синдром: сутність поняття.
15. Сучасні теорії дослідження політичного конфлікту.
16. Сучасні кризи у світовому політичному процесі.
17. Стадійність політичного конфлікту: теоретичний аспект.
18. Моніторинг конфліктної ситуації в країні та світі.
19. Особливості складних сучасних політичних конфліктів.
20. Сирійський конфлікт та війна в Україні: порівняльний аналіз.
21. Політичні конфлікти гібридного типу та їх вплив на безпеку країни.
22. Сучасні ризики політичних конфліктів за блага цивілізації.
23. Механізми саморозгортання етнополітичних конфліктів.
24. Класифікація сучасних воєнних конфліктів.
25. Військові та політичні конфлікти в Азії.
26. Врегулювання політичних конфліктів за допомогою консенсусу та компромісу.
27. Досвід європейських держав у врегулюванні політичних конфліктів.
28. Проблеми асиметричного конфлікту у сучасних міжнародних відносинах.

29. Складові політичного конфлікту: теоретичний аналіз.
30. Політична напруженість: теоретичні та практичні особливості.
31. Теорія міжнародного конфлікту.
32. Феномен сепаратизму у сучасних конфліктних протиборствах.
33. Динаміка мовних конфліктів у ХХІ столітті.
34. Зони етнічних конфліктів: загальна характеристика.
35. Російсько-українська війна: етапи та методи сторін.
36. Кіберстійкість у сучасному світі.

VIII. ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ

1. Проблема конфліктної взаємодії в суспільстві.
2. Конфліктологія як наука.
3. Предмет і завдання конфліктології.
4. Зв'язок конфліктології з іншими науками.
5. Поняттєвий апарат конфліктології.
6. Місце політичної конфліктології в системі наук про політику.
7. Конфлікт як система реалізації певних інтересів та цінностей сторін у поглядах Р. Макка, Р. Снайдера, М. Шиманського та інших теоретиків конфліктної теорії.
8. Визначення конфлікту.
9. Структура конфлікту.
10. Моделі конфліктів.
11. Співвідношення понять “соціальний конфлікт” та “політичний конфлікт”.
12. Об’єктивні та суб’єктивні фактори конфлікту.
13. Межі поширення конфлікту.
14. Співвідношення понять “соціальний конфлікт”, “боротьба”, “антагонізм”, “революція”, “еволюція”.
15. Суперечності, інтереси, реалізація, задоволення суперечностей як основа наукового осмислення суті поняття “соціальний конфлікт”.
16. Типові причини виникнення конфліктів.
17. Конфліктна ситуація та інцидент як передумови виникнення конфлікту.
18. Стадії розвитку конфлікту (передконфліктна, власне конфлікт, розв’язання конфлікту, післяконфліктна).
19. Особливості пост конфліктного синдрому в політичному процесі.
20. Динаміка конфлікту з урахуванням деформації взаємин його учасників.
21. Ескалація конфлікту.
22. Реверсія конфлікту.
23. Форми, результати й критерії вичерпаності конфлікту.
24. Характеристики конфліктної поведінки.
25. Основні стратегії поведінки учасників конфлікту (уникання, пристосування, компроміс, суперництво, співробітництво).
26. Стратегії управління конфліктом («виграти–виграти», «виграти–програти», «програти–програти»).

27. Тактики поведінки учасників конфлікту: жорстка (захоплення та втримання об'єкта конфлікту, фізичне насильство, психологічне насильство, тиск), нейтральна (демонстративні дії, санкціонування, коаліція), м'яка (фіксація своєї позиції, дружелюбність, угода).

28. Стили поведінки учасників конфлікту (ліберальний, маніпулятивний, авторитарний, демократичний, ситуативний, непослідовний)

29. Сутність і значення процесів профілактики та запобігання виникненню конфліктів.

30. Передумови успіху та труднощі у профілактиці та запобіганні конфліктам.

31. Психологічний інструментарій попередження конфліктів.

32. Особливості попередження політичних конфліктів.

33. Цінність запобігання протиборству в політичному процесі.

34. Перші спроби осмислення природи суспільного конфлікту в історії політичних вчень (Геракліт, Епікур та ін.).

35. Відображення системи соціальних інтересів та цінностей в теоретичній політичній свідомості.

36. Ф. Бекон про причини та природу будь-якого соціально-особистісного конфлікту.

37. Т. Мор, О. Лассо про конфліктність.

38. Детермінація конфліктів природою влади як такою.

39. Просвітницькі теорії, політико-правові доктрини про конфлікти та конфліктні відносини (Ш. Монтеск'є, Д. Дідро, Ж. Ж. Руссо, Ф. Вольтер та ін.).

40. Вплив егоцентричності та гуманістичної спрямованості політичної теорії Ренесансу на формування раціональної конфліктної теорії.

41. Системоутворююча конфліктна модель у марксизмі.

42. Концепції національних та загальносоціальних конфліктів в політичній теорії Д. Донцова.

43. Особливості поглядів М. Драгоманова, М. Міхновського щодо конфліктності.

44. "Позитивна модель функціонування конфлікту" Л. Козера.

45. Особливості оцінювання, вирішення конфлікту як відображення внутрішнього стану людини в творах представників німецької класичної філософії.

46. Модернізаційні теорії Р. Дарендорфа.

47. Перетворення в суспільстві у поглядах К. Боулдінга.

48. Конфлікти в соціально-політичній думці кінця XIX – початку XX ст.

49. Сучасні теорії конфлікту (кінець XX – початок XXI ст.).

50. Психологічні теорії конфлікту.

51. Класична теорія Г. Зиммеля "Соціологія конфлікту".

52. Соціологічні теорії конфлікту.

53. Сучасні теорії конфлікту Р. Мертона, Т. Парсонса.

54. Особливості наукових поглядів Н. Смелзера, К. Боулдінга.

55. Політична конфліктологія, як джерело знань про протиборство за владу.

56. Сутність поняття «політичний конфлікт» в науковому просторі.

57. Суб'єкт та об'єкт політичного конфлікту.

58. Аналіз системи об'єктів політичних конфліктів.

59. Суб'єкти політичних конфліктів, їх системне відображення в політичному житті суспільства.

60. Кореспондуючий зв'язок між суб'єктами політичного конфлікту.

61. Класифікація політичних конфліктів (сутнісні, галузеві, системні, міжсистемні та ін.).

62. Загальна характеристика міжсистемних політичних конфліктів.

63. Галузева приналежність політичних конфліктів: сутнісний аспект.

64. Приклади сучасних наукових типологій політичних конфліктів.

65. Сутність політичної кризи як загострення політичних конфліктів.

66. Основні типи політичних криз: зовнішньополітична, внутрішньополітична.

67. Види внутрішньополітичних криз (урядова, парламентська, конституційна) та їх характеристика.

68. Криза легітимності української влади: історичний аспект.

69. Форми політичної кризи: криза легітимності, криза ідентичності, криза політичної участі, криза розподілу.

70. Способи виходу з кризового стану.

71. Основні наукові школи та підходи до вирішення політичних конфліктів.

72. Роль міжнародних організацій та інститутів.

73. Принципи вирішення політичних конфліктів.
74. Методи і методики вирішення політичних конфліктів.
75. Зв'язок з прикладною політологією.
76. Правові шляхи врегулювання політичних конфліктів на прикладі європейських країн.
77. Стабілізація політичної ситуації.
78. Насильницькі та ненасильницькі засоби впливу та примусу в суспільному житті.
79. Збройний конфлікт як особлива стадія політичного конфлікту.
80. Підстави та ступінь військово-силового примусу у вирішенні політичних конфліктів.
81. Роль мас-медіа у військових конфліктах.
82. Легітимізація застосування сили при вирішенні конфлікту.
83. Проблема колективної безпеки держав і народів.
84. Створення міжнародної системи врегулювання політичних конфліктів.
85. Основи зіткнення окремих політичних систем.
86. Поняття зовнішнього (міжсистемного) політичного конфлікту.
87. Конфлікти міжнародні, міждержавні, зовнішньополітичні та ін.
88. Типи кіберконфліктів в політиці.
89. Зміст та основні компоненти міждержавного політичного конфлікту.
90. Способи врегулювання міждержавних (зовнішніх) конфліктів методами міжнародно-правового характеру.
91. Міжнародні політичні організації та їх конструкційно-функціональна роль у врегулюванні зовнішніх політичних конфліктів.
92. Діяльність української держави із врегулювання зовнішніх конфліктів різних типів.
93. Проблема легітимізації владної та політичної моделі сучасного українського суспільства.
94. Кіберконфлікти в політиці.
95. Соціальні та економічні проблеми — основа для зростання соціального напруження.
96. Вірогідність виникнення в Україні політичних конфліктів.

97. Конституція України — шлях до консенсусної моделі майбутнього розвитку української держави (ціннісний та факторний аналіз).
98. Переговорний процес, як сучасна форма вирішення конфліктів.
99. Світова економічна криза, яка каталізатор сучасних політичних конфліктів.
100. Сутнісна характеристика поняття «агресор» у збройному політичному конфлікті.

ІХ. ЗРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Визначте правильне тлумачення поняття «консенсус»:
 - a. прагнення до відокремлення, яке виявляється, як правило, у національних меншостей в багатонаціональних державах;
 - b. важливих аспектів соціального порядку, яка виражається в діях;
 - c. розробка та застосування системи заходів, спрямованих на обмеження інтенсивності та масштабу конфлікту, його деескалацію;
 - d. сутичка двох або більше різноспрямованих сил з метою реалізації своїх інтересів.
2. Визначте правильне тлумачення поняття «компроміс»:
 - a. згода на основі взаємних поступок;
 - b. прагнення до відокремлення, яке виявляється, як правило, у національних меншостей в багатонаціональних державах, та яке спрямоване на створення самостійних державних утворень;
 - c. згода значної більшості людей певної спільності відносно найбільш важливих аспектів соціального порядку, яка виражається в діях;
 - d. розробка та застосування системи заходів, спрямованих на обмеження інтенсивності та масштабу конфлікту, його деескалацію.
3. Визначте правильне тлумачення поняття «політичний конфлікт»:
 - a. прагнення до відокремлення, яке виявляється, як правило, у національних меншостей в багатонаціональних державах, та яке спрямоване на створення самостійних державних утворень;
 - b. згода значної більшості людей певної спільності відносно найбільш важливих аспектів соціального порядку, яка виражається в діях;
 - c. розробка та застосування системи заходів, спрямованих на обмеження інтенсивності та масштабу конфлікту, його деескалацію;
 - d. сутичка двох або більше різноспрямованих сил з метою реалізації своїх інтересів.
4. Визначте правильне тлумачення поняття «регулювання конфлікту»:
 - a. прагнення до відокремлення, яке виявляється, як правило, у національних меншостей в багатонаціональних державах, та яке спрямоване на створення самостійних державних утворень;

- b. згода значної більшості людей певної спільності відносно найбільш важливих аспектів соціального порядку, яка виражається в діях розробка та застосування системи заходів, спрямованих на обмеження інтенсивності та масштабу конфлікту, його деескалацію;
 - c. сутичка двох або більше різноспрямованих сил з метою реалізації своїх інтересів в умовах протидії;
 - d. сутичка, протистояння політичних суб'єктів, зумовлене протилежністю їх політичних інтересів, цінностей, поглядів.
5. Визначте правильне тлумачення поняття «сепаратизм»:
 - a. згода на основі взаємних поступок;
 - b. прагнення до відокремлення, яке виявляється, як правило, у національних меншостей в багатонаціональних державах, та яке спрямоване на створення самостійних державних утворень;
 - c. згода значної більшості людей певної спільності відносно найбільш важливих аспектів соціального порядку, яка виражається в діях;
 - d. розробка та застосування системи заходів, спрямованих на обмеження інтенсивності та масштабу конфлікту, його деескалацію.
6. Біологічний детермінізм виводить політичний конфлікт з:
 - a. соціальної нерівності людей;
 - b. неспівпадання або несумісності особистих і групових інтересів акторів політики;
 - c. природної агресивності людини у боротьбі "за місце під сонцем";
 - d. "первородного гріха".
7. Що не відноситься до динамічного показника конфлікту:
 - a. конфліктна ситуація;
 - b. конфліктна взаємодія;
 - c. ескалація конфлікту;
 - d. завершення конфлікту.
8. Які дві моделі переговорного процесу прийнято виділяти:
 - a. конкурентна (торг);
 - b. військова;
 - c. ігрова;
 - d. кооперативна (партнерська).
9. Перерахуйте стилі поведінки сторін в конфлікті:

- a. Пристосування;
 - b. Уникнення;
 - c. компроміс;
 - d. вірно все.
10. Основна функція переговорів:
- a. інформаційно-комунікативна;
 - b. пропагандистська;
 - c. регуляція;
 - d. спільне вирішення проблем.
11. Що з названого не відноситься до рівнів теорії потреб А.Маслоу:
- a. фізіологічні;
 - b. фізичні;
 - c. безпека і захищеність;
 - d. соціальні.
12. Якої теорії в конфліктології дотримувався Люїс Козер?
- a. теорії позитивно-функціонального конфлікту;
 - b. теорії конфліктної моделі суспільства;
 - c. загальній теорії конфлікту;
 - d. соціальної теорії конфлікту.
13. Що не виступає в ролі посередника у врегулюванні політичного конфлікту: так;
- a. посередництво держав;
 - b. армія;
 - c. міжурядові і неурядові організації;
 - d. церква.
14. Якої теорії в конфліктології дотримувався Кенет Боулдінг?
- a. теорії позитивно-функціонального конфлікту;
 - b. теорії конфліктної моделі суспільства;
 - c. загальної теорії конфлікту;
 - d. теорії протидії.
15. Діяльність, спрямована на забезпечення процесу переговорів і регулювання політичного конфлікту - це:
- a. спостереження за процесом врегулювання;
 - b. фасилітація;

- c. співпраця;
 - d. посередництво.
16. Перерахуйте передумови вирішення конфлікту:
- a. достатня зрілість конфлікту;
 - b. потреба суб'єктів вирішити конфлікт і здатність це здійснити;
 - c. наявність необхідних засобів і ресурсів для вирішення конфлікту;
 - d. розпорядження владою.
17. Хто довів, що конфлікти є невід'ємною частиною соціального життя?
- a. К.Маркс;
 - b. Г.Зіммель;
 - c. Г.Гегель;
 - d. Н.Маккіавелі.
18. Що з перерахованого не відноситься до етапів процесу вирішення будь-якого конфлікту:
- a. діагностика конфлікту;
 - b. розробка стратегії дозволу і технології;
 - c. безпосередня практична діяльність по вирішенню конфлікту;
 - d. реабілітація учасників конфлікту.
19. Які два засоби використовує "третя сторона" у врегулюванні політичного конфлікту:
- a. Шантаж;
 - b. Примус;
 - c. Переконавання;
 - d. маніпулювання.
20. Хто з визначених авторів вважає, що головним джерелом конфлікту є не економічні, а політичні протиріччя між соціальними групами?
- a. Р.Дарендорф;
 - b. Г.Зіммель;
 - c. К.Боулдінг;
 - d. Платон.

Х. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА:

- 1) Yu. V. Zavgorodnya Conflict factors in a transit society. Democratic transit in terms of security and the development : Ukranian and foreign experience : collective monograph / L.I.Kormych, A.I.Kormych, T.M.Krasnopolska, Yu. V. Zavgorodnya, etc.; ed. by L.I.Kormych. – Lviv-Torun : Liha-Pres, 2019. – p.67-83.
- 2) Завгородня Ю.В. Форми впливу на політичний конфлікт: теоретичний аналіз / Ю. В. Завгородня // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2020. – Вип. 65.
- 3) Кіянка І.Б. Політична конфліктологія. Навчальний посібник. Новий світ-2000. 2020. 96 с.
- 4) Конфліктологія: загальна та юридична : підручник / Л. М. Герасіна, М.П. Требін, О.М. Сахань, В. Д. Воднік ; за заг. ред. Л.М. Герасіної. – Харків : Право, 2021. – 224 с.
- 5) Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Дипломатія: кібербезпека та шляхетність переговорів. Видавництво : Ліра-К. 2021. 222с.
- 6) Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с
- 7) Яхно Т.П., Куревіна І.О. Конфліктологія та теорія переговорів. ЦУЛ. 2021. 168с.

ДОПОМІЖНА:

- 1) Yuliia Zavhorodnia, Features of protection of China's national interests within cybernetic space. European Political and Law Discourse, 2021, Volume 8, Issue 6. p.37-42
- 2) Білецька Ю. В. Конфліктогенні особливості діяльності окремих політичних інститутів в Україні / Ю. В. Білецька // Вісник Львівського університету: філософсько-політологічні студії: зб. наук. пр. – Львів, – 2015. – Вип. 6. – С. 172-180.
- 3) Білецька Ю. В. Правові шляхи врегулювання політичних конфліктів / Ю. В. Білецька // Слов'янський вісник: зб. наук. пр. – Рівне. – 2014. – № 21. – С. 15-23.
- 4) Білецька Ю. В. Способи врегулювання національних політичних конфліктів. / Ю. В. Білецька // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2014. – № 10. – С. 176-187
- 5) Головатий М. Ф. Масова стихійна поведінка: анатомія явища. / М. Ф. Головатий // Персонал. – 2014. – № 1. – С. 4-12.

- 6) Головатий М. Ф. Україна і світовий геополітичний процес: куди рухатися? / М. Ф. Головатий // Персонал. – 2013. – № 3. – С. 4-13.
- 7) Даниленко В. Політичні протести й інакодумство в Україні (1960 - 1990). Документи і матеріали. Смолоскип. 2013. 736 с.
- 8) Завгородня Ю. В. Роль інституту президента у вирішенні політичних конфліктів в Україні. / Ю. В. Завгородня / Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 20 травня 2016 р.) Т.1 / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Юридична література, 2016. – С. 218-221.
- 9) Завгородня Ю. В. Теоретико-методологічні основи виникнення політичних конфліктів. / Ю. В. Завгородня / Реалії та перспективи розвитку суспільства: соціальні, психологічні і політичні аспекти: матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Сладковічево, Словацька Республіка 28–29 жовтня 2016 року С.172-17
- 10) Завгородня Ю. В. Особливості розвитку політичного конфлікту в умовах транзитного суспільства: на прикладі України./ Ю. В. Завгородня // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2018. – Вип. 61.
- 11) Завгородня Ю. В. Вплив глобальних проблем сучасності на транзитне суспільство / Ю. В. Завгородня // Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри : матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 28 вересня 2018 р.) [Електронний ресурс] / НУ "ОЮА". - Одеса, 2018. - 137 с. - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10828>
- 12) Завгородня Ю. В. Диструкція політичної влади, як наслідок конфлікту в транзитному суспільстві / Ю. В. Завгородня // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2018. – Вип. 62. – С. 174- 183.
- 13) Завгородня Ю. В. Мовне питання як об'єкт політичного конфлікту в Україні / Ю. В. Завгородня / Правове життя сучасної України: у 2 т. : матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – С. 221 – 223.
- 14) Завгородня Ю. В. Молодь, як суб'єкт політичного конфлікту / Ю. В. Завгородня // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2017. – Вип. 60. – С. 38- 49.
- 15) Завгородня Ю. В. Політичний конфлікт в умовах транзитного суспільства / Ю. В. Завгородня // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – С. 225 – 227.

- 16) Завгородня Ю. В. Політичний конфлікт та політична криза: теоретичний аналіз / Ю. В. Завгородня // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / гол. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л.І. Кормич. – О. : Фенікс, 2016. – Вип. 57. – С. 38-49.
- 17) Завгородня Ю. В. Роль інституту президента у вирішенні політичного конфлікту / Ю. В. Завгородня // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах інтеграції: матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса : Юридична література, 2016. – С. 218 – 221.
- 18) Завгородня Ю. В. Роль переговорного процесу у вирішенні політичних конфліктів в Україні / Ю. В. Завгородня // Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 223 – 225.
- 19) Завгородня Ю.В. Захист прав людини в умовах військового конфлікту на Сході України / Ю.В. Завгородня / Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні: матеріаль круглого столу (м.Одеса, 21 листопада) / ред.кол.: С.О. Кузніченко, О.Я. Надибська; відп. за вип. О.Я. Надибська; Одес. Держ.ун-т внутр. Справ. – Одеса: Астропринт, 2019.
- 20) Завгородня Ю.В. Кібербезпека, як інноваційний захист у політичному просторі України. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. – Київ, 2021. – №4(52). – С. 33-39
- 21) Завгородня Ю.В. Кіберконфлікти, як елемент політичних технологій в інформаційному просторі. Актуальні проблеми філософії та соціології. № 32/2021. Видавничий дім «Гельветика» - С. 144-148.
- 22) Завгородня Ю.В. Політичне протистояння в кіберпросторі: глобалізаційний аспект. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. №40. 2022. Видавничий дім «Гельветика» - с. 148-154.
- 23) Завгородня Ю.В. Сучасні способи протистояння в політичних процесах / Ю.В. Завгородня / Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Т. 1. –

С.179-182

- 24) Пехник А.В., Кройтор А.В., Завгородня Ю. В. Особливості розв'язання конфліктів та управління конфліктами в пострадянських країнах (на прикладі Молдови, Грузії, України) / Ю. В. Завгородня // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2019. – Вип. 64.
- 25) Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#n169>
- 26) Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

<http://www.nbuv.gov.ua/portal/> - Наукова періодика України. Сторінка відкритого доступу Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського.

<http://www.foreignaffairs.org/> – сайт журналу “Foreign Affairs”.

<http://www.foreignpolicy.com/> - сайт журналу “Foreign Policy”.

www.osce.org – офіційний сайт Організації з Безпеки та Співробітництва в Європі.

<http://www.nato.int/docu/home.htm> - On-line Library.

ЗМІСТ:

I. Вступ	3
II. Загальні методичні рекомендації щодо вивчення курсу	5
III. Тематичний план навчальної дисципліни	9
IV. Програма навчального курсу	10
V. Плани практичних занять	38
VI. Завдання для самостійної роботи	42
VII. Тематика доповідей та презентацій	47
VIII. Питання для перевірки знань з курсу	49
IX. Зразки тестових завдань	54
X. Список рекомендованої літератури	58

Навчальне видання

Серія: Навчально-методичні посібники

ПОЛІТИЧНА КОНФЛІКТОЛОГІЯ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти

Упорядник
ЗАВГОРОДНЯ Юлія Володимирівна

Опубліковано в авторській редакції

Зам. № __ (10).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4284 від 23.03.2012 р.
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 7
Телефон: (048) 777-48-79; 728-75-45
www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua